МАНДРІВКИ ТА ПРИГОДИ

ШЛЯХТИЧА

ЧВАНЬКІВСЬКОГО

НА ПОЛІ
ТА НА МОРІ

[MÜNCHHAUSEN]

ЧЕРНІВЦІ

1911.

БІБЛ!ОТЕКА ДЛЯ МОЛОДЕЖИ.

k-27.

50 ¢

ДОМАШНЯ Б[illegible]КА
С. КОБЕЛЯ
Ч. 89
ВІННІПЕГ, МАН.

Як тільки ґенерал підніс капелюх, в туж саму мить я запалив алькоголь, що випаровував із його голови. (Стор. 13.)

МАНДРІВКИ
ТА
ПРИГОДИ
ШЛЯХТИЧА ЧВАНЬКІВСЬКОГО
НА ПОЛЇ ТА НА МОРІ

(MÜNCHHAUSEN)

ПОБРЕХЕНЬКИ
ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДЕЖИ

ПЕРЕРОБИВ

СТЕПАН ПАВЛОВИЧ БРОДЯГА-ВАЦЕНКО.

Із 12 образками в тексті.

БІБЛІОТЕКА Михайла Кумки

ДОМАШНЯ БІБЛІОТЕКА С. КОВБЛЯ Ч. 89 ВІННІПЕҐ, МАН.

ЧЕРНІВЦЇ, 1911.
НАКЛАДОМ „БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ“.

З друкарні товариства „Руська Рада“ в Чернівцях,
під зарядом Івана Захарка.

Переднє слово.

Добродій **Чваньківський** старий чоловік. Він родом не з нашої України, а з далекої Німеччини. І не Чваньківським звав ся він, як був ще молодим парубком. Його батько був, кажуть, богатий, мав села та лїси, був бароном. Та син господарити не вмів, був собі веселий чоловік, любив розповідати ріжні істориї, запрошувати до себе товаришів та приятелів, гостив їх та бенкетував із ними. І його всюди витали, всюди радо слухали його веселих оповідань.

Та слухали його та витали, доки у нього були гроші. Як гроший не стало, нїхто на нього не хотів дивити ся. Обдертий, покинув барон Мінхгавзен Німеччину і пішов сьвітами. Бував і в Анґлії, бував і у Франциї і в Росиї і в Фінляндиї і в Польщі і в Чехії. Всюди був і всюди його любили, а найбільше дїтвора. Всюди слухали його оповіданьвигадок і сьміяли ся враз із ним до несхочу.

Вкінці завитав Мінхгавзен до нас, на Вкраїну. І що ви скажете? Вже не захотів звати ся по німецькому Мінхгавзеном а просто: Чваньківським, так як його раз прозвав один наш чоловік. І словечка вам було по нїмецьки не скаже, а все говорить бувало по нашому, по українськи.

Вже він постарів, цілий сивий, а як зачне оповідати, то так, як би йому було всего двацять років. І що ви думаєте? Йому вже стукнуло добрих дві сотці. Кажуть, що то він так: замре на яких пятьдесять, шістьдесять літ, а потім знов пробудить ся і знов мандрує сьвітами та веселить добрих людий своїми оповіданями.

Вірити тому, що все се правда, що він оповідає, не треба. Тай ніхто і не вірить. Лиш усї сьміють ся. Так сьміяли ся Німцї, як ще пан Чвàньківський був Мінхгавзеном, так сьміють ся Анґлїчани, Росияни, Фінляндцї, Поляки, Чехи. І не лиш тодї сьміяли ся всї, як він сам оповідав свої вигадки, як був у них, а ще й сьміють ся тепер, як уже ті вигадки посписували у книжках. І нікому з читачів не приходило ніколи в голову брати їх за правду.

А тепер, українська дїтворо, як до тебе зайшов пан Чваньківський, гуртуй ся коло нього та сердечно сьмій ся, як сьміяли перед тобою, сьміють ся і будуть сьміяти ся тисячі дїтий иньших народів. Сьмій ся щиро із балаканини Чваньківського. Воно не брехня, отсї оповіданя, а вигадки — так сказати побрехеньки — веселого чоловіка, а побрехеньки є й на те, щоб сьміяти ся. Вигадка а брехня — то не те саме. А з вигадок та побрехеньок ще й така користь, що через них збирає потім охота прочитати дещо й поважнїйшого, правдивого. От на що даємо вам, дорогі дїти, у руки сї вигадки.

ПРИГОДИ ШЛЯХТИЧА
ЧВАНЬКІВСЬКОГО
ПО МАНДРІВКАХ, НА ЛОВАХ
ТА НА ВІЙНАХ

До Росиї вибрав ся я зимою. Думав собі не без причини, що серед морозів і снігів лекше перебити ся через Польщу,[1]) Курляндию і Лївонію, бож тамошні дороги, кажуть, дуже-дуже лихі.

Я їхав верхом. Тай їзда така, признати ся, таки найвигіднїйша; треба тільки, щоб кінь і їздець були витревалі. Не потребуєш заходити собі у сварку зі всякими поштарями,[2]) нїхто не неволить тебе спиняти ся перед кождою коршмою. Я був доволї легко убраний, то й не диво, що став відчувати зимно, чим дальше запускав ся на північний схід.

То таке було зі мною. А щож сказати про бідного старця, що безпомічно лежав на снїгу в чистому полї, по якім гуляв зимний, північно-східний вітер. Був дуже бідно одїтий, тряс ся на цїлім тїлї і від зимна майже задубів!

Менї з цїлого серця шкода стало того бідняги. Я накинув на нього свій подорожнїй плащ, хоч сам стукотів зубами від зимна і подав ся в дальшу дорогу. Запала темна

[1]) В тім часї Польща була ще самостійною державою. Курляндия і Лївонія — провінциї Росиї, обі над Балтийським морем і то над Рижським заливом.

[2]) Треба мати на увазї, що тодї зелїзниць ще не було, що найлекше їздило ся поштовими кіньми.

ніч. Ніде, як оком сягнеш, ні села, ні людий. Ціла країна вкрита снїгом; ніде ні дороги, ні стежки. Утомлений їздою, злїз я із коня і привязав його до плота, що виставав із глибокого снїгу. Задля безпеки взяв я зі собою свої пістолї і кинув ся недалеко від коня в снїг. Заснув так здорово, що прокинув ся, аж як настала біла днина. Не повірите, як я здивував ся, помітивши, що лежу серед кладовища.

Обзираю ся докола: коня нема, але чую, що десь понад моєю головою щось ирже. Я глипнув у гору, і з дива не міг зійти: мій кінь висить, привязаний до самого вершечка церкви.

Тепер я зараз догадав ся, що стало ся. За днини ціле село замело снїгом; в ночі-ж настала нараз відлига, а я у снї, як таяв снїг, зісунув ся помалу на землю. Те, що я у пітьмі взяв за кілок із плота і що до нього привязав свого коня, було ніщо иньше, як вершок церкви.

Я не надумував ся довго. Витягнув пістолю, стрілив у мотуз, яким був привязаний кінь, кінь зіскочив на долину, я сїв на нього і поплентав ся далї.

Відтак вже все пішло гладко. Я дібрав ся якось до Росиї, де, як звісно, ніхто зимою не їздить верхом. Треба менї було пристарати малих саний на одного коня, — бо так воно там водить ся — і вже саньми їхати до Петербурга. Не тямлю вже до-

кладно, чи було то в Естонії, чи в Інґриї,[1]) досить що серед величезного, густого ліса. Чую: за мною жене з диким ревом голодний вовк. Вже ось-ось він за плечима. Утїкати — нема як. Несьвідомо кинув ся я в сани, приляг цїлком і вже зовсїм здав ся на свою долю. Думав, кінь мене виратує. Так воно і стало ся. Вовк мене не добачив; кинув ся люто на коня, роздер відразу цїлий його зад і за одну мить пожер. Зі страху і з болю кінь стрілою помчав ся наперед. За хвилину глипнув я ненароком перед себе і з жахом побачив, що вовк майже цїлком вїв ся в конину. Тодї я присїв на санях і що сили впалив вовка батогом по спинї. Отся несподїванка сильно збентежила вовка. Він з цїлою силою кинув ся наперед, труп коня упав на землю, і... глянь, на його місцї в шлиї коня опинив ся вовк. Я не жалїв батога; бив що сили, не давав котюзї спочити, доки ми не дібрали ся до Петербурга, на вдивовижу усїм глядачам.

Не стану займати читачів описами ладу, мистецтва, порядків у тїй славній столицї Росиї. Я спиню ся тільки на тім, що для мене було все цїкаве: пси, конї, лиси, вовки, медведї, а на кінець оповім дещо з кількох веселих прогульок по околицях того краю.

Не мало часу довело ся менї пересидїти дурно, заки приймили мене до армії. Та

[1]) Росийські провінциї над Балтийським морем — а то на південь від Фінського заливу, належать до Росиї від 1721. р. В Інґриї лежить Петербург, столиця Росиї.

того часу було доволї, щоб позбути ся своїх гроший, тай то ще не аби як, а по панськи.

І велике зимно і вже самі звичаї не мало спричиняють ся до того, що в Росиї напиток дуже цїнна річ, куди цїннїйша, нїж у котрім иньшім краю. Я сходив ся там із людьми, котрих безпечно можна було назвати мистцями у питю. Та я згадаю тільки про сивого ґенерала, що разом із нами обідав.

Тому старому панови відбили у війнї з Турками верхню частину голови. Тому він сидїв усе у капелюсї на голові, і як хто коли спитав його про причину, все розповідав про свою пригоду в турецькій війнї. За обідом день-у-день вливав у себе кілька пляшок горівки, силу гараку, та нїхто нїколи не був би сказав, що він пяний.

Хтось би подумав, що се неможлива річ! І я сам нїяк не повірив би, як би сам не бачив на власні очі. Довго-довго я роздумував над тим дивом та чудом, і в кінцї таки найшов стежку в горох.

Наш пан ґенерал час-до-часу здіймав свій капелюх. Я бачив се нераз, але не замітив у тім нічого незвичайного. Та вкінцї доглянув я, що разом із капелюхом він здіймає срібний кружок, припнятий до капелюха — той кружок був у нього замість черепа — і що за кождим разом, як тільки було відкриє той кружок, із голови легким туманом бухає в гору пара зі всїх напитків. Таким чином я нараз розвязав цїлу загадку. Про се сказав я кільком приятелям, що їли

з нами і зобовязав ся доказати правду своїх слів. За обідом став я собі тихесенько за плечима ґенерала, державши в руці свою запалену люльку. Як тільки ґенерал підніс капелюх, в тужж саму мить я запалив

Глянь, у шлиї коня опинив ся вовк (стор. 11.)

папером пару з алькоголю, що виходила із його голови. Нараз побачили ми перед собою незвичайно гарне явище: пара перемінила ся в горючу полумінь, а останки волося, що ще то сям то там виднїло на го-

лові у ґенерала, обняв вогонь темнавим вінцем.

Моя спроба не лишила ся тайною для ґенерала. Він і не розгнївав ся цілком за те, що я зробив, а навпаки позволив ще раз повторити ту спробу, при якій він сам виглядав незвичайно гарно.

Та всїх отсих веселих придибашок я не буду оповідати. Краще візьму ся за цікаві ловецькі пригоди.

Менї незвичайно мило згадувати не лиш те, що що день у мене були инакші розривки, а й те, що цїлий час менї сприяло неймовірне щастє, яке не кидало мене цїлий час нї в одній пригодї.

Якось одного ранку дивлю ся через вікно своєї спальнї, а на поблизькім великім ставу розкошує собі цїле стадо диких качок. Не надумуючи ся довго, я вхопив рушницю і як божевільний кинув ся туди, як розлив ся став. Серед розгону вдарив ся я нечайно так сильно об одвірок, що з очий посипали ся искри. Але і ся немила притичина не спинила мене. Гоню далї і вже хочу стріляти, аж нараз бачу, що у мене відломив ся курок рушницї, здаєть ся, підчас того сильного удару до дверий. Щож менї почати? Час не стоїть, а тут качки ще повтїкають! У щасливу хвилину станула менї перед очима моя немила пригода. Як стій наставляю рушницю на качки, а кулаком як не трісну себе в око, а з ока як не посиплють ся искри, а від тих искор

як не займеть ся порох — відразу упало пять пар качок і пара плисок.

Не дурно то кажуть: прибудь розум, щастє буде. Качки схопили ся в повітрє і розбрели ся по цілім ставі. Тепер годї було досягти рушницею більше їх нараз, як одну. А то ще на нещастє у рушниці лишило ся пороху тільки на один вистріл. Качки-ж в ту пору дуже менї могли здати ся, бо-ж я незабаром мав гостити у себе богато товаришів та приятелїв.

Тодї пригадав я собі, що у мене в кишенї лишило ся кусник сала зі снїданя. Я привязав той кавальчик на довгий шнур, кинув його у воду, а сам сховав ся на березї в очеретї. Дивлю ся і радїю: за хвилину надпливає до сала жвавенько качка, — і хап за сало, проковтнула його. За нею надплила друга, за другою третя і так усї. Сало на шнурку за кождим разом виходило неперетравлене кождій качцї другим боком, то так кожда за рядом проковтувала, і мотузок поперехodив тулуби усїх качок, не урвавши ся. Тепер усї вони були гейби понанизувані на шнурку. Тодї я повитягав їх спокійненько на беріг, обмотав собі шнурком із качками кілька разів плечі і веселий почвалав до дому.

До мого мешканя було недалеко, але з таким тягаром не йшло ся скоро. Та й тут менї пощастило, хоч зразу, сказати правду, я таки добре налякав ся. Качки були всї ще живі; вони зачали тріпотати

крилами і поволи підносити ся враз зі мною в повітре. А до того я сам став їм в допомогу, бо почав кермувати полами свого сурдута, розумієть ся, в той бік, як мій дім.

Як ми уже надлетіли над мою хату, я зараз подумав над тим, як би то спустити ся в долину. Став скручувати одній качці по другій голову, ну і так почав спадати помалу в долину та в долину і через комин злетів просто на кухню, де на моє щастє не було ще вогню. Уявіть собі, як настрашив ся та здивував ся мій кухар, побачивши мене у комині! Та за хвилину він вже радував ся, бо вздрів перед собою мене живим та ще із великою добичею.

Подібна пригода лучила ся мені раз якось із цілим стадом пантарок.

Вийшов я раз спробувати свою нову рушницю. Пробував, пробував, доки не повистрілював усїх куль. Та нараз налетіло ні-з-сього, ні-з-того ціле стадо пантарок.

Менї страшне захотіло ся сполювати їх кілька. Але як? Нема куль. Та вже якось я собі порадив. Як тільки пантарки посїдали, я взяв рушницю і замість пороху всадив до неї довгий патик, на кінці загострений. Тихцем підійшов я до птахів і в ту мить, коли птахи підняли ся в гору, — підиймив курок. Потім скочив на місце, де впав патик і на превелику втїху найшов сїм пантарок, пробитих на скрізь патиком. Треба вміти радити собі у сьвітї!

Иньшим разом побачив я в однім великім лїсї в Росиї чудового чорного лиса. Гріх від Бога було би дїравити кулею його чудовий кожух! Лис стояв недалеко дерева. Як стій виймив я кулю з рушниції, замість неї вложив здоровий цьвях, стрілив і поцїлив так славно, що відразу прибив лиса до дерева. Тодї цїлком спокійно підійшов до зьвірюки, перерізав їй ножем чоло, а тодї як не вхоплю батога, як не стану періщити лиса! Лис вискочив зі своєї шкури, кинув ся в лїс, а кожух лишив ся в моїх руках.

Все піде чоловікови гладко, як тільки має щастє! Я вже нераз говорив: треба мати щастє. Таке і зі мною. Раз у лїсї наскочив я на молодого гарного дика, за котрим слїд-у-слїд плентав ся старий. Я стрілив, але не поцїлив. На гук стрільби молодий дик утїк, а старий став камінем і не рушав ся, неначе хто прикував його до місця. Я підходжу до нього, приглядаю ся близче, а то старий дик цїлком слїпий. Він держав ся зубами хвоста молодого дика, що з дитячої вдячности був йому поважатим. Моя куля перестрілила хвіст молодого на дві части, і одна частина лишила ся у старого дика в ротї. Старий замітив, що нїхто його не тягне наперед, то й станув собі. Тодї я вхопив за кінець того хвоста і так без клопоту припровадив старе безпомічне зьвіря до дому.

Раз знов вистріляв я ввесь порох, аж із гущі вискочив нечайно гарний олень. І так просто дивить ся менї в очи; нїби то й знає,

що в мене пороху ні за шага! Жалко мені стало кидати таку добичу. Не думаючи довго, я добув цілу жменю кісток із черешень, що були в мене в кишені, набив ними рушницю і стрілив оленеви в саме чоло поміж роги. Вистріл приголомшив зьвіря, олень цілий стряс ся — але потім зірвав ся і утік вгущавину. Рік, чи два роки пізнійше я знов зайшов на те саме місце у лїсї і щож? Враз із гущі виходить гарний олен, а на голові у нього росте собі між рогами висока, кріслата черешня. Менї зараз пригадала ся торічна пригода. Оленя вважав я вже від давна своєю добичею і поклав його трупом. На черешнї була сила черешень, та таких смачних, що я з роду не їв таких!

Але найважнійше для стрільця, щоб ніколи у біді не тратив голови! Я-ж, признати ся, все мав голову на карку. От раз знов не стало менї пороху. Та як навмисне навинуло ся менї сила заяців. Що було робити? У мене була від давна добра російська табака. Як було понюхаю її, пчихаю, що дух мало з мене не випирає. Переді мною стояв широкий граничний камінний стовп, що від старости вже добре похилив ся. Я скочив туди, насипав на нього табаки, бо знав, що заяцям туди дорога, а сам сховав ся за дерево. А стало ся се са̀ме в пору, бо зараз надбігли до стовпа заяцї і стали його обнюхувати. Та що котрий нюхнув табаки, зараз давай здорово пчихати. Вже чоловік, як пчихає, махає головою як кінь —

а що вже заяці! Як стали пчихати, давай бити головами об стовп і то так довго, доки всї не попадали мерлими. Тодї я завдав собі

Лис вискочив зі своєї шкури і кинув ся в ліс (Стор. 17.)

їх на плечі і поніс до дому.

А раз найшов ся я якось серед бору в Польщі; що правда, добичі у мене було богато, але пороху в рушниці вже не було.

Треба було вертати до дому. Та по дорозї наскочив я на величезного медведя, що з отвореною пащекою чекав уже на мене, щоб мене пожерти. Що вже я не вивертав кишень: нїде і слїду кулї! Лиш дві каменюки були коло мене — я їх носив при собі про всяке. Тодї я вхопив одну каменюку і що сили кинув нею в отворену пащу медведя. Зьвір скочив як опарений, а я як стій замахнув ся другим каменем і знов йому в пащеку! Тут стало ся чудо! Другий камінь дістав ся до середини медведя і як не вдарить об перший, як не посиплють ся искри — медвідь із гуком розлетїв ся на дрібні кавальчики! Так менї вдало ся вийти з тої ха́лепи, але другим разом я вже не відважив ся би станути до боротьби з медведем, не маючи куль.

Та то вже, здаєть ся, така менї доля судила ся, що дикі зьвірі тодї са̀ме нападали на мене, коли у мене не було чим боронити ся. Вони неначе здогадували ся самі, що тодї я для них не небезпечний.

І так раз напав на мене страшний вовк. Напав так нечайно, що менї не було нїчого иньшого робити, як хиба в його роззявлену пащу всадити кулак. Щоб вовк менї нїчого не вдїяв, я пхав свою руку та пхав, доки не дібрав ся аж до самих лопаток. Добре, але що далї? Не скажу, щоб менї було тодї легко на серцї! Подумайте лиш! Око в око з вовком! І як ми міряли оден одного зором! Його око казало менї, що

витягни я тільки руку з пащі зьвірюки, то менї буде зараз на місцї амінь! Як воно палало вогнем тото око, як моєї крови йому хотїло ся! А тимчасом рука моя лїзе та лїзе чим раз далї в черево зьвірюцї, і доходить уже до тельбухів. Тодї я вивернув усе з середини на верх, як то люди обертають рукавицю, кинув вовком об землю і пішов собі своєю дорогою.

Але тої штуки я якось не важив ся повторити на однїй із петербурських вулиць, як на мене напала знечевя скажена собака.

— Втїкай, що сили! — говорив менї розум. Я й скинув як стій свою куртку, кинув нею на собаку а сам, ратуючи ся, скочив до поблизького дому.

Менї шкода було сурдута, то я й післав за ним свого наймита. На другий день сиджу собі спокійнісїнько в кімнатї, аж тут влїтає переляканий наймит; трусить ся на цїлім тїлї і говорить уриваним голосом:

— Добродію . . . добродію . . . Ва-а-ш сурдут ска-ска-зи-ив ся!

Я скочив до шафи з одежею, відчиняю, дивлю ся: вся одежа порозкидана, порозирана. Наймит вгадав: сурдут сказив ся. Як я відчинив шафу, він власне накинув ся на мій сьвяточний одяг і немилосерно ним торгав.

Що я все було з біди вилабудаю ся, так в тім була все м о я голова, все вона, а нїхто иньший. Правда, свому щастю я не вірив і не запускав ся нїкуди без засобів до боротьби; всї знали, що у мене все готове на послуги: конї, собаки, рушницї. Щоб дурно богато

не балакати, я згадаю про дві собаки, що робили менї все велику прислугу.

Одна з них винюхувала дикі кури. Вона була така сторожкà, така осторожна, така добра, що всї менї її завидували. Я міг користувати ся нею в день і в ніч. В ночі повішу їй бувало лїхтарню за хвіст, лїхтарня сьвітить, ясно як у день, чом не полювати?

Раз якось (а було то незадовго по моїм весїлю) заявила менї жінка, що хоче також піти на лови. Я поїхав наперед, щоби вислїдити добичу і справдї незабаром моя собака стояла вже перед цїлим стадом диких курий. Я спинив ся, думав зачекати на жінку, що трохи пізнїйше вибрала ся в дорогу із моїм поручником і наймитом. Чекаю, чекаю, нема. Я вже занепокоїв ся. Вертаю назад, а в половинї дороги чую: щось сумно стогне, нїби десь таки коло мене, нїби нї, хоч докола не було й живої душі.

Зсїдаю з коня, прикладаю до землї ухо, і чую виразно, що голос доходить із під землї. Тай чути докладно голос жінки і поручника і наймита. Я став тепер приглядати ся і побачив одалїк яму, в якій копали камінний вуголь. Тепер уже було менї ясно, що моя бідна жінка і її товариші попадали в яму. Не надумуючи ся довго, пустив ся я стрілою до поблизького села, набрав зі собою людий і по довгій та тяжкій працї витягнули ми нещасних, що впали до ями, глибокої на девятнацять сяжнїв.

Насамперед виратували наймита і його коня, потім поручника з конем, а на кінці й жінку.

Немало ми здивували ся, як побачили, що ні людям, ні коням майже нічого не стало ся, що вони лиш страху трохи набрали ся.

Про лови не було вже що й говорити. Ми вернули до дому. А що читач певне забув уже зовсім про мою собаку, то й нехай не подивуєть ся, що і я цілком за неї призабув. Другої днини пустив ся я без неї в дорогу і вернув до дому тижнів аж через два. Аж тоді я замітив, що нема моєї „Дияни“. Та не лиш мені, а й нікому з домашніх не впало на думку, щоб вона могла десь запропастити ся: думали, що пішла зі мною.

Мене стиснув жаль за вірною собакою. Але враз впало мені в голову, що ану ж пес все ще чепить коло курий там, де я лишив його дві неділї тому. Я кинув ся туди, і що ж?

На мою невимовну радість найшов я вірну собаку на тім самім місці: стерегла курий.

— Цуцу! — крикнув я.

Пес прискочив до мене, а я за одним вистрілом убив двацять і пять курий.

Дома заопікували ся собакою так щиро, що за кілька днів Дияна цілком прийшла до себе і допомогла мені розвязати загадку, над якою я й до нині певне був би собі дурно сушив голову. То так було.

Я гонив щось два дні за якимось заяцем і ніяк не міг його сполювати.

Думав би хто, що заяць був зачарований, але менї, що вже бачив на сьвітї стільки дива, і через голову не перейшла така думка. Та вкінцї моя Дияна нагнала його до мене і я застрілив заяця. Повалив ся бідний заяць на землю і що? Не ввірите, як я здивував ся, придивившп ся йому докладнїйше! Заяць мав на хребтї чотири ноги і на череві чотири. Як одні втомили ся, він перекидав ся на черево і біг другими. Менї нїколи потім не доводило ся подибати таких заяців, тай то як би не мій пес, то й того не був би нїколи дістав у свої руки! Нї, моя Дияна, то таки справдї була незвичайна собака і я певне не завагав ся б назвати її „Одинокою", колиб вона не мала суперника у другому мойому псї-хортї.

На око він був незначний, та за те як скоро біг! Хто знав того хорта, не міг йому надивувати ся! Всяке розуміло, чому я так його люблю. Але вічна біганина підірвала цїлком йому ноги, так що пізнїйше я міг уживати його лише до вишукуваня тхорів.

Але як ще був справжнїм хортом — треба сказати, що се була сука — гнав ся раз якось за заяцем. Я лишив ся таки далеко позад нього на своїм конї. Нараз чую гавкіт, неначе десь зібрав ся цїлий табун собак; лиш той брехіт був такий якийсь тоненький, слабенький, і я не міг нїяк зрозуміти, що се таке. Я подав ся за голосом собак і нараз побачив щось незвичайне.

Заячиха скинула, втїкаючи, молоді заячата, тай моя сука скинула молоді цуценята. Та заячиха інстинктовно побігла далї, а мій пес пігнав ся за нею і таки приловив її. Так то сї лови принесли менї гарну добичу: шестеро малих заяців і шестеро собачат.

Дуже мило менї згадувати про ту хортицю. Та вже не знаю, чи про неї милїйше, чи про литовського коня, до якого я дійшов тільки завдяки своїм здібностям їздця!

Якийсь час пробував я в добрах ґрафа Пшобовского на Литві. Одної гарної днини сидимо ми з панями у витальнї за чаєм та забавляємо ся, аж нараз чуємо з подвіря страшний крик. Як стій вибіг я туди, дивлю ся, а там по кутках поховали ся пани, що недавно були у витальнї, а серед подвіря лютує норовистий, дикий кінь. Як котрий із панів хотїв його випробувати, то кінь кидав ся на всї боки, скакав як скажений, і тепер нїхто не важив ся до нього підступити. Як я се все побачив, в одну мить вискочив на коня і спер його ногами. Кінь гей би здурів, так несподївано се все його заскочило. Станув тихо і нї трохи не норовив ся. А з мене був мистець-їздець, не що! За хвилину я вже герцював на конї, робив всїлякі штуки, а зьвір був уже спокійний — слухняний, як дитина.

Щоб і панї у витальнї дурно не бояли ся, я присилував свого коня скочити зі мною крізь отворене вікно до сальону, став герцювати собі свобідно по кімнатї, а в кінцї

вискочив на стіл і на велику втїху пань почав із конем показувати на столї ріжні штучки та й то так зручно, що нїчого не збив: нї одної скляночки, нї одної тарілочки. Панї обсипали мене гучними оплесками, а ґраф просив мене взяти собі того коня на памятку і збирати з ним лаври [1]) у недалекому походї на Турка з ґрафом Мінніхом.[2])

Ліпшого дарунку я не міг собі бажати! Тепер я став мріти про лаври, які мав здобути на війнї при помочі так славного коня. То вогонь не кінь, відважний як чорт, але як треба, покірливий як ягнятко. Сказано — баранчик і Буцефал [3]) у одній шкурі. Він нагадував менї собою обовязки чесного вояка і незвичайні воєнні вчинки Александра Великого.

Що таке був мій кінь, показало ся незадовго у турецькій війнї.

Наш похід на Турка мав змити з російської армії пляму, що її наніс Росиї прутський похід царя Петра I.[4]) І ми змили її, ту

[1]) Так кажеть ся, як хто у чім визначить ся. А пішло се з того, що колись побідників вінчали лавровим вінцем.

[2]) Ґраф Мінніх, з роду Нїмець, вступив у 1721. р. до російської армії і незадовго вславив ся великими побідами над Турками. Він мав у Росиї великий вплив за цариці Анни і Катерини II.

[3]) Буцефал — кінь Александра Великого, македонського короля. Він був дуже норовистий та дикий і нїхто крім Александра не міг на нього сїсти. На тім конї молодий македонський король воював в Азиї. Тепер кажуть часто на норовисту і дику конину: Буцефал.

[4]) 1711. р. У тім походї Турки враз із нашим гетьманом Орликом побили Петра Великого і приневолили його до мира. В умові, що її списано, мав Петро відректи ся від України, а її діставав гетьман Орлик як самостійний пан, що признавав над собою зверхність Туреччини. Та цар Петро підкупив Турків і цїла справа скінчила ся нїчим.

пляму, у трудних походах під проводом самого царя.

Я чоловік сумирний, чванити ся не люблю. Воно й ніяково хвалити ся звичайному воякови вчинками та побідами, які приписують собі звичайно начальники. Я скажу тільки одно: ми славно повнили свої обовязки, як яло ся патріотам[1]) і воякам, а се вже дуже богато значить. Я мав під своєю рукою цілий корпус[2]) гузарів, вибирав ся в ріжні походи, а що вони все щасливо кінчали ся, в тім моя заслуга. От вам один такий образець.

В однім завзятім бою з Турками, котрих ми приперли до міста Очакова,[3]) я через свого огнистого коня мало що не попав у нещастє.

Я стояв доволї далеко за містом на сторожі: стєжив за ворожим військом, що в хмарі куряви зближало ся до нас. Треба було пізнати силу ворога, а тут через куряву нічого не вдієш. Збити докола себе пил, було не тяжко, але не знати було, чи на що воно придало ся б! Та все таки я наказав двом воякам збивати коло себе з обох боків, куряву. За хвилину піднесли ся ве-

[1]) хто любить рідний край, для нього працює та за нього бореть ся.

[2]) відділ.

[1]) Очаків — місто над Дніпровим лиманом, російська кріпость. В р. 1737. Мінніх здобув се місто від Турків, але вже 1738 р. забрали його Турки знов і панували там до р. 1788.; тодї заняв його приступом князь Патьомкін, той самий, що його Запорожцї звали Нечосою за те, що носив перуку. Пор. про се народнїй переказ: Очаківська біда.

личезні хмари пороху, а я серединою пішов собі просто до ворога, щоби пізнати його сили. Оглянув усе докладно, а воріг, побачивши такі хмари куряви, настрашив ся, що в нас богато війська і дав ногам знати. Ми пустили ся за ними і розігнали ворожі сили на всї чотири вітри.

Мій кінь гнав скорше за всї, то й не диво, що я скоро опинив ся на самім переді війська. Як вже я побачив, що воріг утїкає, спинив ся на базарі; хотів казати затрубити на людий, щоб збирали ся. Я пристанув, оглянув ся — а коло мене нї живої душі.

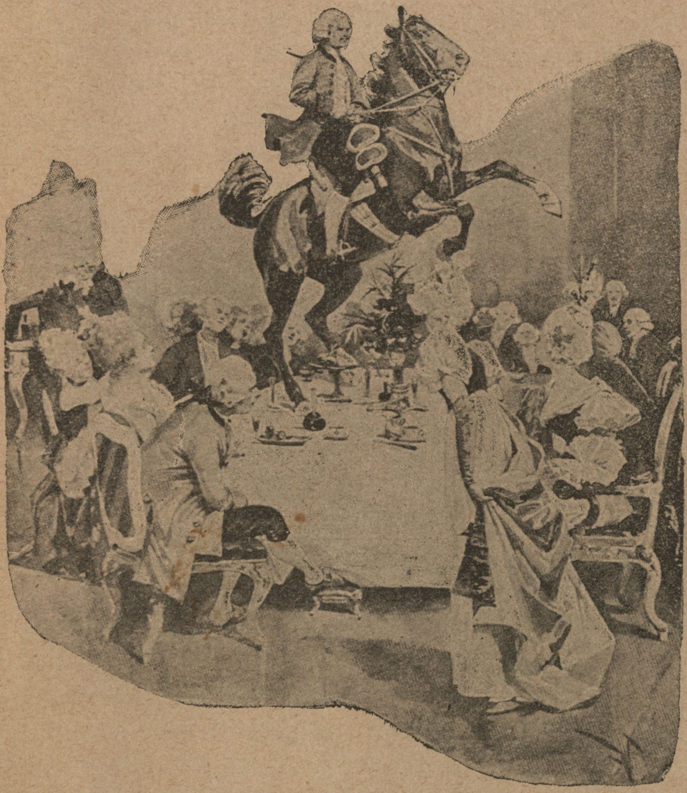
— Що се? Хиба вони иньшими дорогами пішли, що їх нема — подумав я; — а може не змогли настигнути за моїм конем, може надійдуть незабаром?

Ся остання думка мене заспокоїла. Заки що, треба було напоїти коня, бо дуже вже таки він збігав ся. Недалеко була криниця; я повів туди свого Білуна і він став пити воду без кінця, без міри. Менї видало ся се якимсь дивом. Я знов оглянув ся, чи не йде вже військо і уявіть собі моє здивоване: цїлий зад мого бідного коня був чисто відрізаний від тулуба. А вода не ллєть ся з нього, нї! Що кінь влиє в себе тої води, все виходить з нього задом! Тепер вже я знав, чому він так пив без міри. Вода виходила вся геть чисто, і кінь нїяк не міг відсьвіжити ся!

Де подів ся зад коневи — я нїяк не міг зміркувати. Ще бю ся з думками, аж тут

надїжджає з другого боку якийсь вояк. Він менї і розїклав усе, як і що.

То серед найлютїйшого бою із утїкачем-

Я вискочив на стіл та на велику втїху пань почав із конем показувати на столї ріжні штучки (Стор. 26.)

ворогом спустили оборонну браму і брама, спадаючи, відрізала мому коневи цїлий зад. Той зад, розкидаючи ногами на всї боки,

завдав немало таки страху ворогови, що утїкав як перед чумою. Потому, як уже з ворога не було й слїду, зад мого коня пострибав собі на поблизьке пасовисько. Там певне я його і найду — думав вояк.

Я поскакав зі своїм передом на толоку і побачив, як зад мого коня як найспокійнїйше ходив собі по пасовиську. Тепер треба було оглянути докладно, чи обі половинї коня живі. На щастє були ще живі; тодї я закликав коваля, казав скувати обі части коня до себе, а на рани поприкладати лаврового галузя, що було під рукою.

Рани погоїли ся, лаврове листє запустило в тїло коня корінє і з тулуба зьвірини виросло нараз цїле лаврове дерево, що хоронило мене у всїх походах від спеки.

Згадаю ще про одну неприємність, яка менї лучила ся при сїй нагодї.

У боях я з такою силою, з таким завзятєм сїк ворогів шаблею, що де-далї, то моя рука ходила вже механїчно, хоч ворога давно не було, і я нїяк не міг її спинити. Щоби не поранити себе самого або кого з приятелів, я мусів привязати собі руку і з привязаною рукою ходити цїлий тиждень.

Як найшла ся така людина, як я, що так чудово їздила на такім дивнім конї, то певне не здасть ся вам дивною ще одна штука, хоч яка вона на око неймовірна.

Ми облягали, не памятаю вже, котре місто. Нашому начальникови дуже забагло ся довідати ся, яка у ворогів кріпость. Щоби

продерти ся крізь сторожі і крізь незлїчені віддїли війська, щоб дібрати ся до міста — се видавало ся попросту неможливим. І де тут найти чоловіка, щоби зважив ся на таке велике а небезпечне дїло?

Зачав я роздумувати над цїлою справою. Всї знали, що відваги у мене не купити, то й стали покладати на мене останню надїю. Я станув коло великої гармати, з якої мали саме вистрілити до кріпости, а як тільки куля вилетїла з дула, я скочив на неї, бо знав, що вона мене донесе до кріпости. Але по дорозї я завагав ся, чи не стрілив я було дурницї?

— Добре, — думаю собі, — до кріпости доберեш ся, але як звідтїля вернути? А що, як побачать у містї чужинця? Візьмуть за шпига і повісять. Дякую за таку честь!

Треба було так робити, щоб до самої кріпости не попасти. Раз-два виняв я свою записну книжечку, змалював у нїй плян ворожих укріплень, а як побачив, що кілька кроків коло мене ворог пустив гарматну кулю на наш табор, я скочив зі своєї кулї на чужу і так щасливо вернув до своїх.

Із мене загалом добрий стрибун — але ж бо і кінь мій не згірше стрибав.

Одного разу пігнав я верхи за заяцем, що вибіг із поля на дорогу. В ту мить переїжджав дорогу берлин а в нїм сидїло дві панї. Берлин заступив менї дорогу до заяця. Часу не було що гаяти, бо зьвірина могла

втекти. Тоді мій кінь як стій скочив у відчинене вікно берлина і другим вікном вискочив на дорогу. А стало ся се так швидко, що я не мав навіть часу здіймити капелюха та попросити у пань вибаченя за сю сьміливість.

Знов иньший раз я хотїв перескочити велику моклавину, що зразу не видавала ся менї такою великою, як була справдї. Я підняв ся до скоку, не йде! Тодї завернув ся назад, щоби за другим разом лїпше скочити. Та все таки і сим разом менї не вдало ся перескочити: недалеко другого берега я цїлий, як сидїв на конї, застряг у моклавину. Прийшло ся загибати... Та тут помогла менї моя сильна рука. Як не вхоплю рукою за косу,[1]) як не потягну з цїлої сили — вмить і я і кінь, оба ми були вже на сухому місцї.

Та хоч який я був відважний, який був у мене незвичайно бистрий розум, хоч як сильний та баський був мій кінь, — у війнї з Турками менї не повезло. Мене зловили, взяли у полон, а потім продали у неволю.

Становище невольника прикре, принизливе, але не можу сказати, щоб моя праця була тяжка. Не так прикра вона була, як дивна. Я мусів вранцї виганяти на пашу бджоли султана, пасти їх цїлу днину а вечером приганяти до дому. Одного вечера замітив я, що десь пропала одна бджола.

[1]) У XVIII. в. носили перуки, які зяплїтали в коси.

Мене зловили, взяли в полон, а потім продали в неволю
(Стор. 32.)

Кинув ся я сюди та туди, і нараз дивлю ся: а то два медведі напосїли ся на мою бджілку, хотять її роздерти задля меду. У руках в мене голо, рушниці нема! Лиш срібна сокира у мене. Се на знак, що я в султана на службі. Не надумуючи ся, кинув я сокирою за медведями, щоби їх наполошити. Медведі втекли, бджола найшла ся на волї, але від сильного розмаху моя сокира як не зібєть ся в гору, як не стане підіймати ся все висше та висше: аж до місяця дістала ся. Падоньку мій! Що менї робити? Як менї до неї дістати ся? Хиба є така драбина на землї, щоб дістала до місяця?

В тім нещастю стала менї в пригоді турецька фасоля. Я знав, що вона росте дуже скоро і пнеть ся в гору незвичайно високо. Не гаючись, посадив я ту фасолю, вона як стій зійшла, стала рости все в гору та гору, дістала до самого неба і вкінцї зачепила ся за ріжок місяця. По фасолї вже легко було дістати ся на місяць.

Та тут знов нещастє! Як на місяці найти срібну сокиру, коли там усе блищить-вилискуєть ся сріблом? Що вже я не нашукав ся, кілько я не наблукав ся, а таки найшов свою страту. Спокійнїсїнько лежала собі на копицї сїна... Я врадував ся, як дитина, вхопив свою згубу, і хочу вертати на землю. Приходжу на ріжок, де зачепила ся моя фасоля і — уявіть собі мій страх: там замість фасолї телїпало ся якесь сухе бадилє. То, бачите, сонце зісушило цїлком мою ростину, що вона цїлком зісохла. А де ж тут уже такою зісох-

лою бадилиною спускати ся на землю! Головонько бідна! Щож мені почати? Пішов я до голови по розум, усукав зі сухої фасолї мотуз, звичайно, як міг найдовший. Один кінець мотуза привязав до рога місяця і став поволи спускати ся на землю: правою рукою тримав ся мотузка, а в лївій була моя сокира. Але мотуза було мало. Тому як я бачив, що вже шнур кінчить ся, надривав його сокирою зверхи і приточував усе з долини. Таким чином спустив ся вже досить близько до землї. Нараз як не урветь ся мотузок, а я як не гупну собою об землю: цїлком заголомшив ся. Як прийшов до себе, побачив себе глибоко у землї, яких девять сяжнів: моє тїло, падаючи з такої височини, зарило ся так глибоко у землю. Тепер треба було придумати, як би то видобути ся з тої глибини. Та якось і тут менї поталанило. Я вигребав нігтями східцї у землї, і по сходах щасливо дібрав ся на сьвіт.

Тепер вже мене навчило, як поводити ся з ласими медведями, котрі так чигали на мої бджоли та на мід. Тепер вже я дібрав ся иньших способів. От одної ночі намастив я медом дишель воза, лїг собі недалечко і став спокійно приглядати ся, що буде.

І стало ся те, чого я сподївав ся. Запах меду заманив величезного бурмила. Зьвірюка так ласо стала з кінця дишля злизувати мід, що не замітила, як дишель перейшов їй через пащу та жолудок і вийшов

другим боком. Тоді я прискочив, привязав до дишля з переду і ззаду по патикови так, що медвідь до ранка не міг і рушити ся. А великий султан, як переходив туди ранком, трохи не тріс зі сьміху, як побачив таке диво!

Незабаром Росия замирила з Турками, і мене з иньшими невольниками відпустили до Петербурга.

Та всі сї останнї пригоди менї так остогидли, що я рішив ся кинути Росию раз на все.

Тодї то панувала в Европі незвичайно люта зима. Здаєть ся, що тодїшній сильний мороз немало пошкодив сонцю, що воно від того часу вже не так дуже пече, як колись. З тої самої причини подорож до рідного краю була для мене куди тяжша, як колишня мандрівка до Росиї.

Мій литовський кінь лишив ся в Туреччинї і до дому вибрав ся я почтою.

Ми вїхали якось у гірську вузьку вулицю. Я звернув увагу почтареви, що треба дати трубою знак, що ми їдемо, бо ану ж на вузькій дорозї вїдемо на якийсь чужий віз, що їхати ме з другого боку! Почтар вхопив за трубу, взяв ся трубїти, дує, дує, а тут анї руш видобути голосу з труби. Що з трубою стало ся? Дивуємо ся всїми дивами — а тут як би нарочне надїхав на наше нещастє віз і не міг нїяк минути. Тодї я, не надумуючи ся, скочив із воза, випряг конї, кинув собі віз разом із колесами і клунками на плечі, одним скоком

перескочив пліт, високий так на три метри, і опинив ся за тином; потім скочив другий раз, попав на дорогу, вернув ся назад, взяв під пахи по одному коневи, у двох скоках переніс їх туди, де вже стояв віз, запряг їх і так щасливо дібрав ся з почтарем до корчми.

Не можу не згадати, що один із коний, молоденький жеребець, не дуже то й був вдоволений, що я його несу. Став брикати, розкидувати ногами, порскати ніздрями та метушити ся на всї боки. Тодї я запхав задні його ноги у свою кишеню і тепер мав уже чистий спокій.

В корчмі ми скоро прийшли до себе по тій немилій пригодї. Почтар повісив свою трубу на цьвяшку коло печі, а я сїв собі коло кабиції тай грію ся.

Аж тут, ви й не повірите, як скажу: по коршмі розляг ся голос труби. Ми повибалушували свої баньки та стали спогля-дати один на одного. Аж тепер ми доміркували ся, чому то почтар не зміг у дорозї видобути голосу з труби. То звуки позамерзали в трубі задля великого зимна і аж у теплій хатї стали відтавати. А труба тепер уже сама трубіла, — від того, що в неї почтар дув у дорозї — і то ріжні піснї як: „Аз Русин бил і єсьм і буду“, „Мир, вам, братя“, „Щасть нам Боже“, а навіть таку гарну як: „Козак пана не знав з віка“.

Ся пісня закінчила цїлу музику труби а я кінчу нею свою російську мандрівку.

* * *

Деякі подорожні люблять переборщувати, як розповідають про свої мандрівки. Оповідають богато дечого такого, що ні трохи не правда. Тому й не диво, що читач або такий, що слухає, як другі читають, похитує тільки головою та думає собі: „Говори здоровий! Не повірю за ніщо, щоб сьому була правда“. Таке воно буває. Але коли б хто із вас, мої молоді читачі, подумав таке про мене, то менї б було дуже якось ніяково. Як би хто з вас таке подумав про мене, то нехай ліпше вже не читає далї моїх пригод. Нехай замкне книжку і навіть не гляне на неї. Морських мандрівок нехай уже не читає, хоч вони ще чуднійші, ніж ті, що я їх саме описав. Але хоч вони чудні та дивні, та все таки списані по правдї, так як хочби непричком і отсї, що їх ви вже читали, любі дїти!

ПРИГОДИ ШЛЯХТИЧА
ЧВАНЬКІВСЬКОГО
НА МОРІ.

Перша пригода на морі.

Тепер хочу вам розповісти про свій перший похід, на який пустив ся я перший раз у своїм житю. Був се морський похід, який відбув я ще перед своєю подоріжю до Росиї, а які мав там притичини, ви вже знаєте.

Мені ще — як казав бувало мій дядько, гузарський полковник, з чорною як у цигана бородою — мамине молоко не засохло було під носом, — бо не знати, чи тоді вже кільчили ся мої вуса, — як я вже рвав ся у сьвіт.

Вже мій батько більшу частину свого житя провів на мандрівках. Він в довгі зимові вечері розказує нам бувало про свої пригоди, але просто, так, як воно було і ні трохи не переборщить, оповідаючи. Я вже сам не знаю, чи я вже родив ся зі своїми забаганками літати сьвітами, чи мій батько розбудив їх своїми оповіданями.

Слово — я хапав ся всїх можливих способів, щоб тільки вирвати ся з рідної хати у далекі сьвіти. Що вже я напросив ся у батьків, уже й грозив — не помагало. Як уже бувало коли батько трошки схиляв ся, то зараз вам то мама, то тїтка так станугь окунем, що всї мої надії розвівали ся з вітром.

Та раз якось заїхав до нас дядько. Я йому дуже злюбив ся, бо з мене був жва-

вий та моторний хлопець. За те він обіцяв зробити все можливе, щоби лише я добив ся свого.

Його слова більше слухали, як мойого, і йому по довгих торгах таки удало ся виєднати для мене дозвіл поїхати враз із ним на острів Цейльон.[1]) Його ж дядько знов був там довший час ґубернатором.[2])

Незабаром потім виплили ми з Амстердаму,[3]) з важними порученями голяндського правительства.

В дорозї не лучило ся нам нїчого такого цїкавого, коли не брати в рахубу одної великої бурі.

Та я таки не можу про неї не згадати, не можу, бо вона полишила по собі дивні наслїдки.

Зірвала ся саме в ту пору, як ми причалили до одного острова, щоби набрати дров і води. Тай розіграла ся вона з такою силою, що повиривала величезні та грубезні дерева геть із корінєм і порозносила їх по воздухах.

Деякі дерева важили і по кількасот сотнарів, але у воздухах — вони летіли найменше яких пять миль понад землею — виглядали не більшими, як невеличкі пташині перця. Як буря втихла, кожде дерево стало спадати просто на своє давнє місце, запускало знов корінї, так що нїхто навіть

[1]) Цейльон — острів на південь від західних Індий, в Азиї. Славна цейльоньска кава.

[2]) Начальник, який управляє частиною краю.

[3]) Столиця Голляндиї, славне торговельне місто.

не був би сказав, що недавно тут бушувала хуртовина. Тільки із одним деревом склало ся трохи не так. Са́ме тоді, як буря його вирвала, на нім сидів чоловік тай жінка і засаджували на його галузях огірки. Бо треба вам знати, що в тих краях огірки ростуть на деревах. Цілий час сиділи собі обоє старі цілком спокійно і як всї дерева стали вертати на свої місця, то й огіркове дерево почало летіти до свого давного місця. Лиш той чоловік та жінка були собі здорові, опа̀систі. Дерево під ними добре угинало ся, бо були тяжкі. То не диво, що обоє своїм тягаром поперли дерево так, що не попало на своє давнє місце, а полетіло далї.

Все, що жило на острові — а навіть сам князь, повиходило зі своїх хат; всї бояли ся, що ану ж дерево впаде на який дім, розвалить його, а в розвалинах згине бідний чоловік, що в нім сидить?

В той самий час го́родом переходив князь. Враз надлетіло огіркове дерево і на щастє вбило його.

„На щастє“ — запитаєте?

А на щастє, бо той князь, то, вибачайте за слово, був найлютійший тиран.[1]) Всї мешканції острова, навіть ті, що він їх любив, дуже його бояли ся; він не мав їх за боже

[1]) Слово т и р а н — значило первісно тільки, що володар. З часом воно прибрало значіня: л ю т о г о в о л о д а р я і в такім значіню уживаєть ся до сьогоднї. От кажемо: цар Іван Грозний був тиран.

пошитє. В його коморах гнило всяке добро, а він здирав підданих так, що гинули з голоду. Хоч його державі не грозила ніяка небезпека від ворогів, то князь забирав насильно кождого парубка, остригав йому кучері і продавав у найми ціле своє військо сусіднім князям на те тілько, щоби до тих скарбів, які дістав по батькови, призбирати нових.

Із вдяки за велику прислугу мешканці острова обібрали собі тих двоє людий, що злетїли на дереві, за володарів. Правда, ті люди підійшли, летячи, так близько сонця, що стратили сьвітло своїх очий і ще трохи свого сьвітла у голові, але таки управляли краєм, та так гарно, що хто тільки брав коли огірок до рота, то все промовляв: „Довгого віку нашому князеви!“

Наш корабель таки добре пошматувала буря. Та ми його якось позбивали, попращали нового монарха і його жінку і, як тільки настав попутний вітер, поїхали далї. По шістьох тижнях причалили ми до Цейльону.

Може чотирнайцять днів потім, а може й більше, найстарший син начальника краю забаг піти зі мною на лови. А я хиба міг не піти? Лови — се ж моє житє!

Мій товариш був великий, дужий парубок, привик до цейльонської спеки. За те я так скоро втомив ся, що, коли ми увійшли в лїс, я сильно лишив ся позад нього. Що лиш наважив ся я присїсти на березї

бистрого потока відпочити, аж тут нараз

Саме тоді сидів на дереві чоловік та жінка і засаджували на його галузях огірки (Стор. 43.)

роздав ся позад мене якийсь шелест. Я оглянув ся і скаменів. Величезний тигр стояв за

мною, а з очий його зовсїм ясно можна було вичитати, що його дуже кортить ласкаво зїсти мене на снїданок і що певне навіть не буде питати ся, що я на те скажу. Моя рушниця була набита лише дрібним шротом. Я страшне перелякав ся, та не було коли ґаяти ся. Я поклав собі таки стрілити на зьвірюку; думав, що бодай наполошу тяжкого ворога, коли не зраню. Але з переляку я не зачекав навіть, аж тигр наблизить ся до мене на віддаль стрілу, випалив скорше, а се його лиш розлютило. З цїлою силою кинув ся зьвір на мене.

Більше інстинктовно, нїж із розваги, я кинув ся втїкати, хоч як се було тяжко для мене. Менї ще й тепер ходить мороз поза шкуру, як нагадаю ту хвилину. Подумайте собі: я пустив ся утїкати, а тут дивлю ся — переді мною стоїть препоганий крокодиль, вже й свою страшну пащу роззявив, щоби мене проковтнути. Уявіть собі моє страшне становище: позад мене тигр, переді мною крокодиль, а праворуч величезна прірва, в якій, як я потім довідав ся, гнїздили ся отруйні гадюки.

Прибитий горем, упав я на землю, — але сього, думаю, і Гераклеви[1]) нїхто не

[1]) Геракль — грецький півбог, великий силач. Про нього оповідали собі Греки. що його батьком був найвищий їхнїй бог Зевес, і що Геракль виконував надлюдські вчинки: дусив диких гадюк, боров ся із львами та кентаврами (пів коня а пів чоловіка). Про нього є оповіданє, що парубком мав вибирати між роскішю а роботою і Геракль вибрав собі роботу (Геракль на розпутї.)

взяв би за гріх — і замер цілком. Чекав тільки, коли то тигр запустить у моє тіло свої страшні та острі кігті, або коли найду ся в пащеці крокодиля.

Кілька хвилин потім роздав ся якийсь сильний, нелюдський крик. Я зважив ся піднести голову. Дивлю ся: на превелику свою втїху бачу тигра в пащі крокодиля. А то стало ся так: як тигр пустив ся як несамовитий на мене, в ту саму мить я впав, а він перескочив через мене і влетїв відразу у роззявлену пащеку крокодиля. Голова одного вбила ся в гортанку другого, і оба вони всїми силами старали ся відірвати ся один від другого.

Ще в сам час скочив я на рівні ноги, витягнув свою шаблюку і за одним махом відтяв тигрови голову, так що його туловище впало біля моїх ніг і стало в останнїх судорогах тріпотати ся. Тодї рушницею запхав я голову тигра ще глибше у горло крокодиля, так що бідняга крокодиль задусив ся.

Незабаром по тій славній побідї над двома ворогами, надійшов мій товариш, бо рад був знати, чому я лишив ся позаду. Я розповів, як і що було, він побажав менї щастя, а тодї ми оба забрали ся міряти крокодиля. Показало ся, що він був довгий на 14 парижських стіп[1]) і 7 цалів.

Ми розповіли про ту незвичайну пригоду начальникови краю, а він зараз ви-

[1]) Парижська стопа (pied du roi) = 324·8394 mm (австрийська = 316·0806 mm) має дванацять цалїв (pouces).

слав віз і кількох людий і казав привезти добичу до себе до дому.

Зі шкури тигра поробив менї тамошнїй кожемяка торбинки на тютюн. Я богато їх пороздаровув своїм знайомим на Цейльонї, а що лишило ся, то порозсилав посадникам із ріжних міст, як вернув ся до Голяндиї. За те кождий хотїв менї дати по 1000 дукатів, і я на силу спекав ся їх.

Шкуру із крокодиля випхали і вона до сьогоднї пишаєть ся в музею[1]) в Амстердамі. Провідник обводить гостий по музею і обясняє їм всяку всячину. Але при тім він богато вигадує та переборщує. Розказує таке, чому нї один розумний чоловік на сьвітї не повірить. І так на приклад каже, що тигр передер ся крізь шлунок крокодиля, і вже ось-ось був би втїк, але в ту мить, каже, прискочив славний барон — він мене так величає — і як тигр вилазив із черева, одним замахом відрубав йому голову та ще й до того відчахнув хвіст крокодилеви на цїлих три стопі. Але, каже, крокодиль оглянув ся за своїм хвостом, вирвав шаблюку із рук барона і проковтнув її тай то з такою пажерливістю, що вістрє шаблї відраву розпанахало йому серце і зьвірюка повалила ся на землю мертва.

Ви певне зрозумієте, як неприємно вражають мене такі вигадки того брехуна. Тепер настали погані часи, один другому не

[1]) Музей — се інституция, де зберігають ся твори штуки та ріжні історичні памятки. Колись розуміли під сим словом місце, призначене для муз, богинь штуки.

вірить, щоб не знати що сказав — і як люди почують про мене такі брихнї, то ще подумають, що і се, що я оповідаю, не дуже вже така чиста правда. А воно, знаєте, чесну людину таки болить.

Медвежу прислугу робить менї той провідник по музеї в Амстердамі.

Друга пригода на морі.

В роцї 1776. виплив я із міста Портсмету [1]) одним із найкрасших кораблїв до північної Америки. На кораблї було 100 пушок і 14.000 людий залоги. Я міг би ще розповісти тут, що менї лучило ся в Анґлїї, але нехай там вже иньшим разом.

По дорозї не приключило ся нам якось нїчого цікавого. Аж як уже доплили яких 300 миль [2]) до ріки сьв. Лаврентія, [3]) наш корабель ударив із величезною силою об щось таке нїби скала, нїби й не скала. Ми спустили грузило в долину яких 500 сяжнїв і таки не могли дібрати ся до дна. А ще до того нам попропадали керми, трісла задна скісна щогла на самій серединї, всї иньші щогли потріскали від долини до гори,

[1]) Портсмет (Portsmuth) місто на південнім побережу Анґлїї.

[2]) розумієть ся анґлїйських. Наша миля се $7^1/_2$ km., анґлїйська $1^1/_2$ km. Миля латинське слово, означало колись тисячу кроків (millia passuum, пізнїйше milliarium). В ріжних краях має миля ріжну скількість кільометрів.

[3]) Ріка св. Лаврентія — найбільша ріка північної Америки, випливає із озера Онтеріо і вливаєть ся до заливу св. Лаврентія. Вона тягнеть ся яких 990 km., а коли рахувати всї пять великих канадийських озер (Горішнє, Мічіґен, Юрен, Ірі і Онтеріо) на 3360 km і належить до найсплавнїйших рік цїлого сьвіта.

а через те двох моряків викинуло через поклад у море. Се все було для нас загадкою, дивним дивом. Якимсь біднягою моряком, що звивав головні вітрила, як не шпурне нараз від корабля, геть кинуло ним у море! Своє житє виратував сїрома лиш таким чином, що, як летїв у воздухах, ухопив ся великого морського птаха за хвіст. Таким робом не впав нагально у море, а видрапав ся на птаха, сїв собі на нього між шиєю а крилами і зі своїм поратівником поплив за кораблем. Як підплив близько корабля, ми витягнули обох на поклад.

Як сильно вдарив ся наш корабель, видко було ще й з того, що людьми по каютах підкинуло аж під стелю. А моя голова вперла ся дуже глибоко між оба плеча, і треба було цїлих шість місяцїв, щоби знов випростувала ся.

Ми не встигли ще прохолонути від страху та дива, як нараз я побачив, що наш корабель ударив не об скалу, а об величезного кита-людожера, що виплив верх води гріти ся до сонця тай так заснув. А ся почвара, люта, що ми не дали їй проспати ся, як не вдарить хвостищем — відразу звалила цїлу ґалєрию і частину палуби. А далї як не вхопить зубами головного якора, що його звичайно привязують до стерна, як не потягне корабля — шістьдесять миль затягла нас на море, рахуючи шість миль на годину. І хто знає, куди б була затягла нас почвара, як би на наше щастє не ур-

вала ся линва від якора. Таким чином кит лишив ся без корабля, але й бо ми лишили ся без якора.

Потому, як за шість місяців ми вертали до Европи, здибали ми того самого кита на кілька миль від того місця, де тоді на нього наскочили. Бідняга пливав неживий по воді. А такий був довгий, що аж лячно згадати: найменше пів милї. Але що такого великана нїяк було взяти цїлого на корабель, то ми спустили човни, з великою бідою перепилили йому голову і на превелику втїху найшли в серединї не лише свій якір, але і яких сорок сяжнїв линви, що виставала з лївого боку його горла із дїравого зуба.

Се була одинока цїкава пригода, що приключила ся нам в тій подорожі.

Та нї, чекайте бо! От був би забув ще одну справу. Бачите, ще тодї, як кит уже нас покинув, зробила ся в кораблї дїра. Вода всею силою стала перти до середини. Наші помпи певне не були б змогли і пів години вдержати корабля верх води. Я перший побачив ту дїру: була на лікоть за широка і певне нїхто не був би зміг її заткати. Тодї менї впало на думку, що добре було би сїсти в ту дїру і сперти воду. Я й сїв і так виратував від нещастя і корабель і цїлу залогу. Сказати правду, менї було там трохи зимно, але на щастє не довго довело ся сидїти. Прийшов тесля, залатав дїру і спас мене від зимна.

Третя пригода на морі.

А тепер послухайте, що менї лучило ся раз на Середземнім морі.

То було якось так з полудня гарної сонїшньої днини. Я купав ся у морі в Марсейї,[1]) і нїчого собі. Аж нараз стрілою наскола на мене величезна риба із широко роззявленою пащею. Не було часу богато роздумувати, але й бо тїкати не було як. Вмить я скулив ся, ноги витяг наперед, руки притулив до тїла і так пересунув ся поміж обі щелепи риби, продер ся через горло і опинив ся у її череві. Непроглядна пітьма, сморід, задуха, — все те запаморочило мене, що я на хвилину стратив память. Як прийшов до себе, став кидати собою по череві риби, і таки не мало завдавав болю почварі. А що у череві було куди бігати, то я собі не жалував нї трохи; взяв ся витинати гопки, танцювати, вертїти ся, — рибі ж певне не дуже до смаку була моя забава, бо кидала ся як скажена. Хто знає, чи й не рада була вже сама чим скоріще позбути ся такого непрошеного гостя зі свого черева! А вже найгірше почувала себе почвара, як я став у її череві танцювати козачка, витинати присюди та садити щупака. Тодї вона давай вихиляти ся з води та перевертати ся половиною тїла на бік. Тодї їй ставало лекше, бо від того звороту тїлом я падав і пере-

[1]) Марсе́й (Marseille, Марсилїя) найбільше по Париж місто Франциї; лежить над Середземним морем.

ставав танцювати. Раз як вона так перехилила ся на бік, надплив італїйський корабель, і залога, побачивши людожера, запустила гарпуни і за хвилину риба була вже на покладї. Моряки стали нараджувати ся, як різати почвару, щоб вибрати з неї як найбільше товщу.

Я розумів по італїйськи і, чуючи їх розмову, завмирав зі страху, що ось, гадаю собі, аж тепер менї смерть: зачіплять ножем тай буде менї амінь. Я став собі на самій серединї черева — а там було місця на яких дванацять людий, бо менї все чогось здавало ся, що моряки зачнуть різати від хвоста.

Як лише трошки засїрів переді мною сьвіт, я став із цїлої сили кричати: „Дорогенькі мої! Гей, як то сильно хотїв би вас побачити! Коби лиш ви визволили мене звідсїля! Тай спішіть ся, дорогі мої, бо задушу ся!“

Як сей мій крик їх здивував, сього вже нїхто певне не опише. Вони по просту остовпіли, як побачили, що я вилажу із черева риби. Всїми дивами дивували ся. Я розповів усе, що і як зі мною було, а вони не могли з дива зійти, як воно все стало ся. Менї дали дещо перекусити, а я, як підїв собі, скочив у воду, щоби сполоскати зі себе всю нечистоту, тай пустив ся уплав туди, де розібрав ся до купелї. Одежа лежала в порядку так, як її лишив.

Так на мій рахунок, я був з пів-чверта години у тім череві почвари.

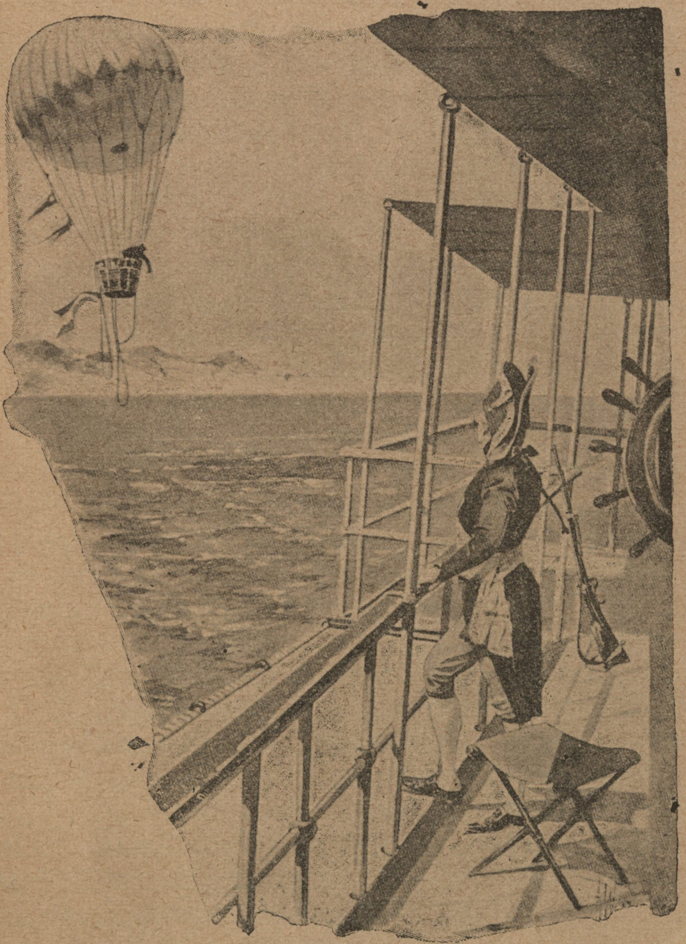
Четверта пригода на морі.

А се було тоді, як я був у турецькій службі. Я сидів собі на гарнім прогульковім кораблї та дивив ся здалека на султанську столицю, на Царгород. День був чудовий. Я глипнув на небо і побачив нараз у повітрі щось округле, гей би білярдова куля, а з тої кулї щось звисало.

Я вхопив за найкращу і найдовшу рушницю, без якої я нїколи нїкуди не пускаю ся, наладував її, вистрілив до того круглого предмету — але не поцїлив. Набив, у друге, стрілив, але і сим разом нїчого з того не вийшло. Я вистрілив у третє, уже чотирма чи пятьма набоями, і тепер пробив уже в тій кулї маленьку дїрку з боку.

Куля зачала скоро спадати а рівночасно незвичайно розростати ся. Я аж забув ся з дива, як побачив перед своїм кораблем якийсь човен, що може на які два метри від мене упав у море. Човен знов був причіплений до величезного бальона.

У човнї сидів якийсь чоловік — нїби Француз — а коло його ніг лежала добра половина спеченого барана. Чоловік був видко богатий, з кождої його кишенї звисало кілька золотих ланцюхів з дармовісами, а на них були понамальовувані якісь великі панії та богаті пани. Із дїрок на куртцї звисало безлїч медалїв а кожда із

Я побачив перед своїм кораблем якийсь човен, який був причіплений до величезного бальона (сторона 54).

них вартувала найменьше яких сто дукатів. На кождім пальцї блищав дорогий перстень зі самоцьвітами. В кишенях було тілько золота, що воно погинало чоловіка до землї. Але при тім усїм чоловік був такий знесилений та втомлений, що не міг промовити й слова.

За якийсь час прийшов до себе тай сказав ось що:

— Не я видумав бальон, тай не я перший підняв ся у воздухи, досить того, що наважив ся трохи полетїти собі та показати трохи штук людям, бо, треба вам знати, до штукарства у мене завсїди була велика охота. І пописувати ся перед людьми, та ще й на бальонї, менї не першина. Останнїй раз менї забагло ся показувати штуки десь так сїм, чи вісїм днїв тому назад.

Я піднїс ся у повітрє із півострівця Корнуалю[1]) в Анґлїї, взявши зі собою барана, щоби ним показувати цїкавим людям штуки. За мною дивили ся тисячі цїкавих, пороззявлявши роти. На моє нещастє за яких десять хвилин зірвав ся вітер та пігнав мене зовсїм не туди, куди менї було треба. Я думав висїсти в Ексетрі,[2]) а тимчасом мною пігнало на море, над яким я ширяв у надмірній висоті аж до тепер.

Ще щастє, що я не пробував своїх штук із бараном. А то прийшло ся б було з голоду пропасти. Три днї мучив ся голо-

[1]) Ко́рнуаль (Cornwall) — країна (ґрафство) в Анґлїї на південнім заходї; вона врізуєть ся півостровом у море.
[2]) Ексетер (Exeter) місто і країна (ґрафство) у південно-західній Анґлїї.

дом, а далї таки не видержав; четвертої днини я таки зарізав барана.

— Я підлетїв уже ген далеко поза місяць і став наближати ся вже до сонця. Було горячѐ як у пеклї Мої брови сонце осмалило зівсїм, але я не можу сказати, щоб воно менї на нїщо не здало ся. Нї! Бо ось бачите, я облупив барана зі шкіри, поклав його у човнї на таке місце, де найбільше припікало сонце і за яких три чверти години баран спік ся на причуд добре. Печенею з барана я прохарчовував ся до тепер.

Тут незнайомий спинив ся тай зачав розглядати ся, немов хотїв розібрати, де він і що з ним.

Як почув від мене, що місто, що напроти нас, то Царгород, так аж за голову взяв ся! Він зівсїм не сподївав ся, що так далеко заплентав ся. А потім став далї оповідати, чому йому довело ся так довго ширяти у повітрі:

— Нещастє хотїло, що менї увірвав ся мотузочок від затички бальону, а через те несила було випустити з бальону ґазу. Коли б не стріл, що продїравив бальон і випустив повітрє, менї прийшло ся б було до суду-віку лїтати між небом а землею.

Свій човен Француз подарував мойому човенному, що стояв ззаду коло керми. Баранину кинув у море, а бальон сам ростріскав ся від мого вистрілу на дрібні кавальчики.

Пята пригода на морі.

Я мав уже вертати до Европи, але заки те стало ся, менї лучила ся ще одна цікава пригода.

Римський, российський та французький конзулї описали мене добре перед моїм володарем, то він послугував ся мною у найважнїйших справах. От і надумав ся він вислати мене до Каіро[1]) з важними справами. Які се були справи, не скажу, се тайна; і як вмирати буду, нікому не скажу. Нїхто й не знати ме про них, тільки я та султан. Я виїхав з дуже великою дружиною та з дуже великою парадою.

По дорозї менї вдало ся наняти на службу ще кількох незвичайних людий. Як тільки ми відїхали кілька миль поза Царгород, я побачив дивне диво: якийсь невеличкий, тоненький чоловічок мчав ся вихром поперек піль; на обох ногах у нього теленькали попривязувані оловяні тягарки, а кождий із них важив бодай пятьдесять фунтів.

— Ти куди, друже? Тай чого так скоро? — питаю його здивований. — Тай на що тобі ті диби на ногах?

— Я — каже він — прибіг сюди за пів години із Відня. Я служив там у одних панів тай кинув службу. Тепер біжу наймити ся, в кого попаде, в Царгородї. А тягарки попривязував, щоб не так уже дуже скоро бігти.

[1]) Столиця Египту.

Мені подобав ся сей чоловік і я наймив його до себе на службу.

Ми поїхали далї. Бачили не один го́род, не один край. І знов наскочили на чудо. Недалеко дороги, куди нам треба було їхати, лежав якийсь чоловік тихенько, як мертвий. Приклав до землї ухо, неначе б дослухував ся, що дієть ся у самій серединї землї.

— Що ти там надслухуєш, чоловіче добрий? — питаю.

— Слухаю, як трава росте.

-- Ну, а чуєш?

— Чую.

— То ставай у мене на службу; може колись прийдеть ся тобі і в мене дослухувати ся.

Чоловік згодив ся і пристав до моєї дружини.

Незадовго побачили ми знов якогось чоловіка, що стріляв у порожнїй простір.

— Боже помагай, стрільче! Ти до чого стріляєш? Адже я нїчого там не бачу.

— Я випробовую нову рушницю. Бачите, там на хрестї на церкві у Штрасбурґу [1]) сидить воробець, а я його що тільки застрілив.

Хто знає мою пристрасть до ловів, той певне не подивуєть ся, що я, почувши таку відповідь, заразїсїньки таки кинув ся стрільцеви на шию. Само собою, я не жалував гроша, щоб тільки того чоловіка приєднати до себе.

[1]) Штрасбурґ — столиця нїмецької провінциї Ельзас-Льотрінґен, лежить над рікою Райном.

І знов проїхали ми немало сьвіта і вкінці опинили ся у Ливанських горах.[1]) Край кедрового ліса стояв собі здоровий, присадкуватий чоловік і що сили тяг за мотуз, який опоясував цілий ліс.

— Що ти там таке тягнеш? — спитав я силача.

— Мені, бачите, треба дерева на будову, а забув дома сокиру. Мушу собі радити, як знаю.

І за сими словами як не вхопить за мотуз, як не потягне з цілої сили — мені на очах вирвав відразу цілий ліс, що ріс на просторі цілої чверть милї.

Що я зробив, то можете самі додумати ся. Коли б мені було прийшло ся витратити на сього силача цілу свою посольську платню, я був би не пустив його від себе. Наняв його і подав ся далї в дорогу.

Як тільки наші ноги діткнули ся египетської землї, зірвала ся страшна буря. Я вже гадав, що вона ось-ось всї мої вози, конї і всю службу пірве зі собою — така вона була сильна!

Ліворуч від дороги стояло в одному рядї сїм вітряків. Їх крила обертали ся докола своїх осий та так скоро, як веретено у найліпшої прялї. З правого боку від млинів стояв собі опасистий мірошник і придержував указовим пальцем праву дірку свойого носа.

[1]) Ливанські гори — в країнї Сириї над Середземним морем.

Як побачив нашу боротьбу з бурею, обернув ся до нас тай капелюхом гарненько

Що ти там таке тягнеш? — спитав я силача (Стор. 60.)

поклонив ся. І в ту ж мить буря втихла, а всї сїм вітряків перестали обертати ся.

Мене се все незвичайно здивувало.

— Хлопче — кажу — який чорт сидить у тобі, а може ти сам чортяка?

— Вибачайте, добродїю — каже він — то я звіваю трошки вітру для свого пана, мельника. Але щоби не змести вже таки зівсім зі землї отсих вітрячків, то я приткав одну дїрку пальцем.

Ех, думаю собі, як би то здав ся менї такий козак! От вернеш до дому, станеш оповідати свої пригоди на морі і на полї, не стане в тобі духа від оповіданя, ось тут тобі зараз і поміч! Слово по слові — і мірошник став у мене на службу. Кинув свої вітряки і пішов за нами.

А тимчасом ми стали наближати ся до Каіра. Я полагодив всї справи, всю непотрібну послугу відправив, а сам лишив ся тільки із тими, що їх наняв по дорозї. Доволї вже було з мене тої паради.

Була чудова погода. Славний Ніль [1]) аж за очі хапав. Я найшов собі човен і човном пустив ся до Александриї. [2]) Три днї йшло нам, як ішло. А чи чули ви що про розливи Нїлю? Славні ті розливи і нам довело ся побачити їх на власні очі. Третього дня зачало води прибувати. На четвертий день зібрало ся її так богато, що залила весь край на право і на лїво на цїлих чотири милї. Пятого дня над вечір зачепив ся наш човен об щось таке, нїби корчі а нїби оче-

[1]) Найбільша ріка в Египтї.

[2]) Місто в Египтї, засноване Александром, македонським королем.

рет. Ми не знали, що воно таке, і аж на другий день рано побачили докола себе безліч міґдалів, цілком дозрілих, хоч зривай та їдж! Ми спустили грузило і доконали ся, що до дна було добрих 60 стіп. А тут ще на біду: що ми не пробували плисти далї — анї руш тобі, нї в зад, нї наперед!

Була може осьма, може девята година — як ми міркували собі по сонцї — а тут враз як не зірветь ся сильний вітер, як не пірве човен, — цілком перекинув його на бік. До човна стала вдирати ся вода. Не минуло кілька хвилин — а з човна не стало й слїду. Нас вісьмох чоловіків та ще й двох хлопчиків спасли себе так, що поприв'язували себе до дерев. Там перебули ми цілі три днї і жили тільки самими міґдалами.

Аж по двайцять двох днях зачала вода скоро опадати і двайцять шестого дня ми вже могли діткнути ся своїми ногами сухої землї. Що нам наперед упало в очі — то наш човен. Він лежав яких 200 сяжнів від того місця, де потонув у водї. Тепер ми повисушували на сонцї, що було треба, і пустили ся в дальшу дорогу. Я облїчив тепер докладно, що нас загнало 150 миль від русла Нїлю.

По сїмох днях ми дібрали ся знов до ріки і оповіли цілу свою пригоду одному беєви.[1]) Він ласкаво віддав нам до вжитку свої човни і на них відіслав нас до Алексан-

[1]) бей (беґ) по турецьки, по нашому „пан". Таку назву дають вельможам у Туреччинї.

дриї. Звідтам без ніяких пригод ми дібрали ся до Царгорода. Султан приймив мене дуже ввічливо і обдарував щедро за мої труди.

Шеста пригода на морі.

Від того часу я стояв у султана за праву руку. Його Величество не міг по просту без мене жити.. Кождої днини бував я у нього на обіді та на вечері. А треба вам знати, що султан із усїх володарів сьвіта найкраще їсть. Але тілько їсть, бо бачите — ви певне нераз про се чули, — могаметанський закон не дозволяє правовірним пити вина. Тому на публичних турецьких бенькетах можна тільки думати про той добрий напиток, а говорити нема що, бо однако його не дістанеш.

Але так робить ся лише при людях, бо, як ніхто не бачить, десь у куточку, Турки добре потягають винце. І наш султан дуже любив попивати вино. За обідом ніхто і пів слівцем не сьмів писнути про той напиток, але в кабінеті султана все стояла собі гарна плящина того божого дару.

Раз по обіді моргнув на мене султан, щоби я пішов за ним до його кабінету. Я пішов. Султан зараз звернув ся до мене:

— Знаєш, добродію Чваньківський, ви християни знаєте, що добре. От у мене тут плящина токайського вина, давай покушаємо!

Султан налив, ми цокнулись чарками.

— Ну, щож? Пив коли таке винце?

— Вино добре — кажу йому — нема що й казати; але — нехай вам се не буде у гнїв — я таки пив красше, як був у Віднї у цїсаря Карла VI.[1]) От сього би вам покушати!

— Ну, братїку, се вже ти вигадуєш. Я, бачиш, тебе шаную, але таки не повірю, щоб де було лїпше токайське вино, як отсе. Я дістав його від одного мадярського лицаря; такого вина мало на сьвітї.

— Дурниця, Ваше Величество! Токайське токайському не рівне. А що дасьте, як я за годину доставлю вам пляшину токайського, але таки просто із цїсарських пивниць із Відня? Побачите, що се за винце, сто раз красше за ваше.

— Жартуй здоров, голубчику!

— Менї не до жартів, Ваше Величество! За годину мати мете винце просто з Відня, із цїсарських пивниць. Ваше до нього не вмилось! Се-ж по просту юшка супроти нього!

— Ну, добродїю, сього вже доволї! Я не позволю зі себе глузувати! Я знаю, що ти завсїди живеш правдою — але тепер менї здаєть ся, ти не при собі.

— Але-ж, Ваше Велечество, я кажу цїлком поважно, я ж іще з роду не збрехав нїколи! Коли до години не мати мете

[1]) Цїсар Карло VI. (панував від року 1711. до 1740.), батько Марії Тереси; він видав звісну „прагматичну санкцию“, щоб уможливити пановане своїй дочцї.

із Відня вина, то кладу свою голову. Голова вам не играшка. А що ставите ви?

— Ну, нехай! Беру тебе за слово. Як до четвертої години не буде мені тут того вина, то твоя голова пропала. Як же доконаєш сього чуда, то можеш із моєї скарбниці набрати собі тільки золота, срібла та самоцьвітів, скільки може подвигнути найсильнійший на сьвіті чоловік.

— Гаразд — згодив ся я.

Я попросив перай чорнила і написав візитову карточку до цїсаревої Марии Тереси:

„Як зачуваю, Ваше Величество дістали у спадщині по своїм небіщику батькови між иньшим і його пивниці. Я дуже просив би дати мойому післанцеви одну пляшину токайського вина, того, що я нераз пив із добродієм Вашим батьком, тільки прошу що найкрасшого. Справа важна, я бю ся об заклад із султаном, тому прошу не відмовити менї. Я за те з радої душі віддячу ся і т. д.“

Вже було пять хвилин по третій, тому я навіть не запечатав карточки, а так дав свойому бігунови. Він повідчіпав тягарки від своїх ніг і пігнав до Відня.

Тимчасом ми із султаном далї попивали винце.

Вибило чверть, вибило пів, вибило три чверти на четверту, а мого післанця як нема, так нема. Мороз став дерти мене поза шкуру, а тут султан тільки поглядає на дзвінок, щоби задзвонити по ката.

Я дістав дозвіл вийти трохи на двір відітхнути сьвіжим повітрєм, а тут за мною слід-у-слід як тіни сновигають султанські посіпаки, не спускають мене з очий.

До четвертої не доставало ще тільки пять хвилин. У тій біді післав я слуг за своїм слухалом і за стрільцем.

Оба зараз зявили ся. Слухало приліг до землї, щоб послухати, чи не чути, як бігун біжить. І зрозумійте мій страх, як я почув, що слухало заслухав: той голодранець, мій посол, по дорозї десь заснув собі тай хропе на всї заставки. Як почув се мій стрілець, — кинув ся бігцем на горбок, розглянув ся на всї боки, тай крикнув:

— Ох, лишенько! Той ледащо спить собі спокійно під дубом недалеко Беоґраду[1]), а пляшка лежить коло нього.

Тодї він вхопив свою рушницю, вимірив і вистрілив у корону дуба, під яким спав ледачий бігун. Мов град посипало ся із дерева листє, галузє, гиляки і мій післанець пробудив ся. А тут як не схопить ся він, як не дасть драла, то так ще хвилину перед четвертою пригнав до султана. Приніс плящину і ще й власноручне письмо від Мариї Тереси. То ж то я врадував ся! Султан дивував ся всїм дивом! Я вже не мав надії виграти, але бачите: таки виграв. Султан зразу збив ся з пантелику, був трохи недобрий, але зараз потім подобрів тай сказав:

[1]) Беоґрад (з українська Білгород) — сьогоднї столиця Сербії.

— Ти, добродію Чваньківський, не гнівай ся, але ту плящину я таки возьму цілу для себе. Ти ліпше записаний у Віднї, ніж я, ти можеш собі ще другу пляшку придбати.

Потім замкнув пляшку до шафки а ключ сховав до кишені.

Се було трохи не приємно, але зараз потім те, що я почув, незвичайно мене розрадувало.

— Тепер я тобі виплачу заклад, — сказав султан і гукнув на скарбника:

— Видай зі скарбниці мойому приятелеви Чваньківському стільки гроший, кілько підійме найсильнїйший чоловік на сьвіті.

Скарбник склонив ся султанови у пояс, султан стиснув менї руку, я ж вийшов тай подав ся за скарбником.

Я, розумієть ся, зараз забрав ся виносити скарби зі скарбниці. Щож? Султан позволив. Сам я був би нічого не забрав, хоч який я сильний. Але від чого ж моя прислуга? Я закликав свого силача, казав йому забрати зі собою мотузя і вислав його до скарбниці.

Що там уже лишило ся в скарбниці, як мій силач виніс ізвідтам свій клуночок, то можете собі уявити.

Зі скарбниці я пустив ся просто до пристани, наймив що найбільший товаровий корабель, спакував на нього весь свій добуток і відчалив скоро зі всею службою, щоби чим борше заховати свою добичу в яке безпечне місце.

Те, чого я в своїй голові побоював ся, таки стало ся. Скарбник лишив двері на розтвір, — правда там не було вже що замикати — і стрімголов подав ся до султана, щоб розповісти йому, як гарно я виконав його прикази.

Султанови навіть через голову не перейшло, що таке станеть ся. Жаль стиснув його серце; не довго думаючи, він велїв свому адміралови з цїлою фльотою гнати ся за мною, щоб переконати мене, що я зле зрозумів його прикази, або таки силою відібрати усї скарби.

Я не зробив ще й двох миль дороги, а вже турецька воєнна фльота стала мене наздогоняти. Треба признати ся, що моя голова, яка не давно що тільки втекла від рук ката а ось-ось знов могла злетїти з мойого карку, почала знов непевно холїтати ся.

Тодї підійшов до мене мій дмухач тай каже:

— Не журіть ся, добродію, я зараз поможу.

Він пішов на насаду корабля і став собі так, що одна дїрка його носа звернула ся до турецької фльоти, а друга до наших вітрил. Ех, як не дмухне!... Зараз цїла турецька фльота завернула назад до пристани, а наш корабель полетїв стрілою і за кілька годин опинив ся в Італії.

А кілько то шкоди мали Турки? Кілько поломило ся їм щоглів, кілько понищило ся

вітрил та линв пірвало ся — про те й не казати.

Але я не довго тішив ся своїм добром. Вийшов на італїйський беріг а там, бачите, така біднота, таке жебрацтво, а поліция така нездала, що я мусїв майже все своє добро роздати поміж гульвісів. Вже в мене таке мягке серце, що не можу спокійно дивити ся на біду.

Так мало що менї лишило ся, тай то, що лишило ся, видерли в мене розбійники по дорозї до Риму. Таким чином менї не довело ся покористувати ся султанськими грішми.

Сема пригода на морі,

що то її розказував товариш пана Чваньківського.

Пан Чваньківський скінчив розказувати приятелям і знайомим про свою останню пригоду. Його годї вже було довше затримувати, бо йому було кудись пильно, тому він попращав ціле товариство і пішов собі. Але заки відійшов, пообіцяв ся розповісти ще при нагодї кілька пригод свойого батька та ще кілька иньших цїкавих сьміхованок. А люди тільки того й чекають, щоб почути щось цїкавого.

Як пан Чваньківський пішов, стало товариство розбирати, що кому подобало ся з його оповідань. Аж нараз, один із товариства, таки товариш шляхтича, той, що разом із ним побував по Туреччинї, сказав,

що недалеко Царгорода стоїть величенна гармата. Про неї згадує богато письменни-

Дмухач як не дмухне — зараз цїла турецька фльота завернула назад до пристани (Стор. 69.)

ків та вчених а один із розумнїйших говорить про неї меньше-більше так:

„Турки уставили недалеко міста, верх замку, на березї славної ріки Сімоіс [1]) величезну гармату; вона була цїла з міди, а викидала кулю з мармору, тяжку з тисячу сто фунтів. Я мав дуже велику охоту — каже той письменник — вистрілити з неї, бо лиш тодї я міг докладно пізнати, що воно таке, тота гармата і яка її сила. Все, що було докола мене, трусило ся зі страху — бо всї думали, що від вистрілу і з замку і з міста лишить ся тілько купа звалищ. Але згодом страх минув і менї позволили вистрілити. Щоб можна було з гармати вистрілити, треба було не меньше як триста трицять фунтів пороху, а куля важила, як я вже се перед тим сказав, тисячу сто фунтів. Коли вояк прийшов із льонтом, цїла товпа людий, що була докола мене, подала ся як найдалї в зад. На силу менї удало ся переконати пашу,[2]) який прийшов сюди затрівожений, — що бояти ся нема чого. А вже воякови, що після моїх вказівок мав стріляти, серце било ся зі страху, як молоток.

„Я сїв на свойому місцї, в обмурованім рові, позад гармати, дав знак і враз почув

[1]) Сімоіс — в грецькій епопеї „Іліядї“ притока річки Скамандра на троянській рівнинї у Малій Азиї. Кажуть, що той Сімоіс то нинїшнїй потічок, що пливе коло села Дімрек. Сей потічок зовсїм тепер не „славний“, як пише Чваньківський.

[2]) Паша (або баша) — се титул урядників у Туреччинї. Колись паші були тільки військові урядовцї, тепер дає турецький уряд титул паші і військовим і цивільним урядником. В тім часї, про який отсе мова, паші були військовими начальниками.

гук, мовби земля затрясла ся. Яких 300 сяжнів переді мною куля розлетїла ся на дрібні кавальчики, що полетїли понад Дарданеллї,[1]) відбили ся об воду і сперли ся на горах, що на другім боцї. А цїла канава — як широка вона була — зробила ся одною страшною масою піни“.

Оттаке то говорив той письменник про найбільшу на цїлім сьвітї гармату. Коли ж тепер ми з паном Чваньківським були у тих околицях, нам розказували там ту цїлу подїю та вихвалювали, який то відважний той пан, що се написав. Пан Чва́ньківський розсердив ся, що якогось там Француза хвалять за таку маловажну річ та ще й називають великим чоловіком. Він вхопив ту саму гармату на плечі, скочив з нею в море і, як стояв, поплив із нею на другий беріг.

Там замахнув ся і силкував ся перекинути гармату на те саме місце, де вона стояла перше — але се йому на нещастє не вдало ся. Кажу: на нещастє, бо гармата висунула ся йому трохи за скоро з руки — саме тодї, як хотїв кидати: і впала десь по серединї канави; там лежить вона ще і до сьогоднї і буде, здаєть ся, лежати там до суду-віку. Через те наш пан стратив ласку у султана цїлком. Про те, як він забрав гроші із скарбу, у Царгородї вже давно забули. Для султана

[1]) Дарданеллї — се чотири кріпости, що здіймають ся з обох боків морської вузини Геллєспонту. Їх прозвали після старого міста Дардану. Від тих замків і цїла вузина дістала назву Дарданеллїв.

були ті гроші не дуже великою стратою, бо було з кого здерти; то так незадовго у скарбі знов лежало богато гроша. Тому то пан Чванківський зміг знов приїхати до Туреччини, і султан сам писав до нього, щоб завитав знов до Царгороду. І пан Чваньківський був би ще й досі там, як би страта тої славної гармати не була розлютила страшного Турка. Тепер він наказав рішуче стяти мому панови голову.

Але на щастє один з його прихильників на дворі султана сказав панови Чванківському наперед про нещастє, яке йому грозило. Ми утекли ще в сам час. Зараз таки другої ночі сіли на поклад корабля, що мав відпливати до Венециї — ну, і щасливо вирвали ся з біди. Тоді то останній раз у своїм житю пан Чванківський був у Туреччині.

Про ту свою пригоду пан не дуже радо згадує: і тому, що йому не вдало ся гармати кинути і тому, що ще трошки, а був би пожив смерти. Та я не розумію, чого йому стидати ся; кождому може таке притрапити ся. А що ж його робити? Не хоче, Бог із ним. За те я сам розказую, кому можу, але так щоб він не чув... Сердить ся.

Пан Чваньківський оповідає далі сам.

Пана Чванківського все просили — як то можна собі й легко уявити — де б він не був, щоби оповідав дальше про свої веселі, цікави пригоди. Але все довго дово-

дило ся його просити. То вже була така натура — а таку натуру у кождого оповідача треба хиба похвалити — що як нема охоти, то вам за ніщо у сьвіті не буде оповідати нічого, і бийте його і ріжте його: не поступить ся. І се менї подобаєть ся.

Але нарештї прийшов таки той сподїваний вечір. Чванківський усьміхнув ся — а то був знак, що він має охоту оповідати — „Conticuere omnes, intentique ora tenebant“ [1]) а він став розказувати:

Підчас останньої облоги Ґібральтару поплив я із харчами враз із анґлїйським командантом кріпости, щоби відвідати свого давного товариша, ґенерала, оборонця того славного місця.

Як трохи прийшли до себе по тій великій радости, що здибали ся зі собою — деж таки: давні знайомі! — я з ґенералом пішов довкола кріпости, щоби розізнати стан облоги та зміркувати, які сили у ворога. Я привіз зі собою із Льондону славну льорнету. Тепер я нею побачив, як вороги заходили ся саме вистрілити з гармати трицять-шістку [2]) і мірили в те саме місце, де ми стояли. Я сказав про се ґенералови, він глянув теж у льорнету і побачив, що моя правда. За його дозволом казав я спровадити зараз таки із найблизчої батериї со-

[1]) „Замовкли всї і насторожили вуха“ — так зачинаєть ся друга пісня Енеїди, твору латинського поета Верґілїя. То Еней, що по зруйнованю Трої блукав довгий час сьвітами, став оповідати свої пригоди.

[2]) Кулю, що важить трицять шість фунтів.

рок-вісїмку, наставив її дуже докладно — а треба вам знати, що в пушкарстві я митéць і досї нїхто ще не перевисшив мене, — і знав, що певне поцїлю, де треба. Тепер я став стѐжити з ворогом. Я побачив, як там приклали ґніт до гармати, і в туж мить дав знак, щоб і з нашої гармати вистрілили. Десь по серединї дороги — обі кулї зустрінули ся з собою, одна вдарила об другу та з такою страшною силою, що аж страшно! І щож стало ся? Ворожа куля відбила ся так сильно назад, що не лиш воякови, який її вистрілив, зірвала голову, але порозривала по дорозї голови шіснацятьом людям, що стояли на африканськім боцї. Заки долетїла до Берберії,[1]) продерла ся крізь машти трох кораблїв, що в одній лїнїї один за другим стояли у пристанї, потім полетїла ще з двіста анґлїйських миль до якогось села, вдарила об дах якоїсь мужицької хатини, якійсь старій бабусї, що саме лежала із роззявленим ротом на ознак тай спала, вибила кілька зубів і вперла ся вкінцї в її горло. Її чоловік, що незабаром прийшов до хати, пробував кулю витягнути, але даремна була його праця. Тодї, не надумуючи ся довго, цїлою силою зіпхнув її до жолудка — і там вона лежить у тої старої жінки до нинї. Не диво, що та баба по

[1]) Берберия — північно-західня частина Африки поміж Середземним морем а Сагарою — обіймає такі країни: Марокко, Альжір, Туніс та Тріполіс.

нинїшнїй день скаржить ся на болї в жолудку.

Наша куля зробила величезну прислугу. Не тільки відбила ворожу кулю, але полетїла — так як я се обміркував наперед — далї, рушила ту канону, що її уставили проти нас із місця, і кинула нею так сильно об спід якогось корабля, що як стій перебила його дно на скрізь. До корабля стала заходити вода; він за кілька хвилин пірнув під воду а з ним тисячі еспанських моряків і безліч вояків, що на нїм були.

То була справдї не-аби-яка річ! Та я не хочу казати, що се виключно моя заслуга. Правда, тут найбільша честь належить ся мойому розумови, бож то він попав на таке диво — але й бо припадок допоміг йому в дечім. Я переконав ся потому, що нашій сорок-вісїмцї дали через помилку подвійну скількість пороху і лиш через се — тепер усї зрозуміють ту незвичайну силу кулї — вона могла відбиту ворожу кулю.

Ґенерал хотїв за ту визначну прислугу зробити мене своїм ад'ютантом, але я відмовив ся від тої почести — з мене було досить тої подяки, яку він склав менї дуже врочисто того самого вечера за вечерею при всїх офіцирах.

Я — признати ся — дуже люблю Анґлїчан, бо вони таки справдї гарні люди. Тому то я поклав собі не покидати крі-пости скорше, заки їм ще у дечім не при-

служу ся. А за яких три тижнї трапила ся знов нагода до того.

Я перебрав ся за еспанського офіцира, висмикнув ся о першій годинї в ночі із кріпости і крізь ряди ворогів щасливо продер ся до їх табору. Тут дістав ся я до намету, в якім начальник ворожих військ разом із иньшими офіцирами укладав плян, щоб другого дня приступом взяти кріпость. Я міг без перешкоди чути все, про що там говорили. Вкінцї пішли ті пани спати, а й я переконав ся незадовго, що цїлий табор, а навіть і головна сторожа, сплять собі спокійнїсїньким сном.

Як стій розпочав я свою роботу. Позбирав ворожі гармати — щось їх понад триста — самі сорокврісїмки та двайцятьчвірки — і покидав на яких три милї далеко в море. Помочі при тім я не мав жадної, і се була може й найтяжша робота, яку я коли-небудь у своїм житю робив. Як уже з гарматами справив ся, позатягав вози до середини табора — а щоби вони не рипіли та не побудили сторожі, брав я їх під пахи, та носив так по два, де було треба. Набрала ся тих возів добра купа, так за висока, як скала Ґібральтару.

Потім відломаним кінцем одної сороквісїмки вдарив я об якийсь кремінь, що був двацять стіп під землею а виставав з якогось муру, котрий ще будували Араби;[1])

[1]) Відомо, що Араби були довгий час панами Еспанії (від 711 р. до XV. віку). Араби піднесли Еспанію дуже високо,

до нього запалив я льонт і счинив великий пожар. Правда! Я забув ще сказати, що на все то зверха я понакладав ще возів із харчами. Те, що було найбільш горівкѐ, я підклав під спід, і за хвилину до неба здіймав ся великий, чорний стовп диму.

Щоби, не дай Боже, мене хто не запідозрів, що то я підпалив, я сам перший наробив крику. Цілий табор схопив ся на ноги, як се леѓко можна собі уявити, і страшно заметушив ся. Всї згодили ся на ту думку, що Анґлїчани підкупили сторо́жу, і яких сїм або вісїм полків із анґлїйської кріпости наробило тілько шкоди.

Про сї війни докладно оповідають історики, а один із них вичисляє навіть ті величезні страти Еспанців ізза пожару, що повстав у таборі. Але звідки пожежа взяла ся і хто її счинив, про се той історик і словечком не каже.

Ну, тай як то й йому було що знати про се (хоч я о д и н тої ночі тим своїм вчинком вратував Ґібральтар)? Я ж не оповідав про се нікому — а навіть самому ґенералови і пів слова не сказав.

Французький ґенерал, той, що помагав Еспанцям, у першім страху дав драла і, не спинюючи ся ніде, за чотирнацять днів добіг — аж до Парижа. А з ворожого війська (з того великого страху підчас пожару) цїлих три місяцї не міг нїхто нічого до

плекали там науки і штуку, піддержуваaи торговлю і т. д. До Християн відносили ся дуже гарно.

рота взяти. Всї жили тільки самим повітрєм.

Яких два місяцї по тій славній події сиджу я собі якось із ґенералом, своїм приятелем за снїданком, аж тут нараз влїтає до хати бомба (у мене не стало часу повикидати геть ворожих гаківниць[1]) враз із їх гарматами) — і геп — упала на стіл. Ґенерал у мить зірвав ся і кинув ся з хати — і се не дивниця: так зробив би безпечно кождий. А я, не чекаючи, щоб бомба розсипала ся, взяв її обережно в руку і заніс на вершок скали. Звідтїля побачив я на одному горбі, на березї, недалеко ворожого табору купку людий. Що вони міркували, що робили, не сила було голим оком добачити. Тодї я приклав до очий телєскоп і за хвилину знав уже, що двох наших офіцирів вороги зловили і саме збирали ся їх вішати. — Один із них був ґенерал, а другий полковник; оба ще вчора вечером були зі мною, а десь коли півночі підкрали ся шпигами до ворожого табору, попали ся ворогам в руки і ось тепер їх чекала страшна кара.

Кинути бомбу на ворога так, рукою — було за далеко. На щастє нагадав я собі, що у мене в кишенї швигалка,[2]) що то нею небіщик Давид поборов колись Ґолїята. Я вложив до неї бомбу і вимірив у саму

[1]) У нас звичайно кажуть: моздїр.

[2]) У нас її звичайно звуть з польська проца або й катапулька.

середину поміж Еспанців. Бомба зараз розбила ся на дрібні кавальчики і повбивала всїх Еспанців. Лиш ті два анґлїйські офі-

Сиджу я за снїданком, аж тут нараз влїтає до хати бомба. (Стор. 80.)

цири спасли ся. На їх щастє кат уже зашморгнув їм за шию петлї тай вже підтяг їх до гори. Кавальчик бомби полетів туди,

як стояла шибениця, ударив об один стовп і шибениця повалила ся до долу.

Наші приятелї скочили зараз на рівні ноги і ну ж дивити ся-роздивляти ся, звідки прийшов для них нараз такий нечайний поратунок. Але довкола все: і сторожа і кат спали вже вічним сном. Тодї то вони поскидали зі себе петлї [1]), кинули ся до берега, скочили в якийсь еспанський човен і двоє людий, що сидїли у човнї, мусїли відвезти їх до нашого корабля.

Кілька хвилин по тім — тодї саме я оповідав про цїлу подїю свому приятелеви-ґенералови — прийшли вони щасливо до своїх. Ми розяснили одні другим цїлу справу, побажали собі здоровля — а цїлий той пропамятний день відсьвяткували гучним бенькетом.

А читач певно цїкавий — звідки до мене дістав ся той великий скарб, та швигалка. Се цїлком просто: моя рідня береже вже від соток лїт ту незвичайну, дорогу релїквію [2]), і так дійшла вона у спадщинї аж до мого батька. Потім став я її власником, і то саме незадовго до моеї подорожі до Ґібральтару.

Мій батько оповідав менї богато цїкавих історий. Часто розказував їх і своїм приятелям, і нікому і в голову не приходило, щоб вони були неправдиві — адже ж

[1]) У нас звичайно кажуть з нїмецька: стрички.

[2]) Латинське слово означає: останки; звичайно релїквіями звуть мощі сьвятих, а з того кожда памятка, що дістала ся комусь від предків, зветь ся релїквією.

усї знали, що мій батько нїколи в свойому житю не сказав пів словечка неправди.

„Раз якось — оповідав він — спинив ся я на довший час в Анґлїї і пішов собі морським берегом коло міста Герріч[1]) на прохід. Аж нараз кинув ся на мене зі скаженою лютістю страшний морський кінь. Я не мав при собі нїчого крім швигалки. З неї пустив я зьвірюцї в голову дві здорові каменюки, та так зручно, що вони вибили почварі очі. Тодї то я сїв на хребет коня і пустив ся на нім морем, бо в ту ж мить, як зьвірюка стратила зір, стала ласкава а навіть лагідна, як правдивий домашнїй кінь. Швигалку вложив я коневи замість вуздечки у морду і так поїхав собі зовсїм спокійно Океаном. Щось за три годинї дібрав ся я до другого берега, — а дорога була не близька, всеж таки яких 30 морських миль[2]) треба було угнати. В одному селї продав я коня за 700 дукатів коршмареви „Під трьома чарками", а він показував його людям як морське диво та заробив на тім не мало гроша. Образок тої зьвірюки можна побачити ще й тепер в підручнику природознавства Біффон-а.[3])

[1]) Герріч (Harwich) — торговельне та промислове місто на східному побережі Анґлїї, славить ся виробами цементу.

[2]) Морська миля = 1852 до 1855 метрів; в Австриї, Нїмеччинї та Франциї виносить вона 1852, в Америцї 1854, в Анґлїї 1855 метрів.

[3]) Жорж Біффон (George Leclere ґраф із Buffon) французький природознавець із XVIII. віку. Він їздив по Італїї, Анґлїї та Франциї на науку, а потім у своїм ріднім краю, у Франциї, написав богато томів ріжних праць із природозн.

„Чудна̀ та дивна була моя подорож,— говорив мій батько дальше — алеж бо я навчив ся богато за той час. Зьвір, на якім я сидів, не плив, а біг з невимовною скорістю по дні моря. Перед собою я бачив міліони риб, з яких деякі були цілком не такі, як звичайні риби. Одні мали голову по серединї туловища, другі кінець хвоста. Одні сиділи собі широким колом та на прочуд гарно сьпівали; другі ставили таки з води величаві, прозористі будинки на величезних стовпах, між якими пливала-колихала ся сюди та туди, вилискуючись ріжними красками, якась материя. Як я її приглянув ся близче, то пізнав, що се було не що, а таки достеменнїсінько вогонь.

„Між иньшим перепливав я через якийсь височезний гірський вал, не низший від самих Альп.[1]) На склонї скель здіймало ся безліч ріжних височезних дерев. На деревах росли морські раки, острицї, морські слимаки та иньші зьвірята. Великі вони були, такі, що більш як одно не взяв би нї один віз—найменьше ж із тих зьвірят ледви чи подвигнув би чоловік. Все таке, що звичайно море викидає на беріг, а що потім продають на торгах — все те, то мізерний крам, що його часом вода зібє із галуз дерев, то щось таке, як малі, нїкчемні овочі на землї, що їх часом стрясе з дерева вітер. Здаєть ся, дерева із морськими раками були

[1]) Найвисші гори в Европі. Альпами звуть ще вивисшеня поверхні землї поверх 2000 m над море.

найяснійші, а ті знов, що родили острици та звичайні раки, були знов найбільші. Малі слимаки ростуть на таких якихось хащах, що розросли ся при пняках дерев із острицями та пнуть ся по них у гору — так як по дубі вєть ся нераз блющ.

„Я радо був би забрав собі кілька гарнійших штук тих морських раків та слимаків на памятку, але раз — що мені було за тяжко, а по друге мій пеґаз [1]) ніяк не хотів спокійно стояти. А крім того я був уже десь так у половині дороги, у глибині бодай яких 500 сяжнів під зеркалом моря, то мені стало доскулювати те, що не було повітря, що не було чим дихати.

„Тай так моє становище ще із иньших причин було не дуже таке приманливе. Відчасу-до-часу коло мене гуляли собі великі риби, які — як я міг зміркувати по їх отворених пащах — мали велику охоту обох нас проковтнути. До того моя Розінанте [2])

1) Релігійні оповіданя давних Греків (міти) оповідають про такого коня, що одного героя (Перзея) підіймав до неба. Той кінь звав ся Пеґаз. Тепер кажуть „пеґаз“ на дуже баського коня, що дуже скоро біжить, або загалом на якогось незвичайного. Образово кажуть так: „він сів на пеґаза“ т. з. він своїми думками сягає високо. Ще кажуть: „сів на поетичного пеґаза“. То кажуть на такого чоловіка, що пише вірші, а думками у тих віршах літає кудись понад землю.

2) = шкапа. Так називав ся поганий кінь Дон-Кішота, того еспанського героя, що його так гарно описав поет Сервантес. Відомо, що Дон-Кішот зачитав ся у лицарських оповіданях і сам кинув ся на лицарські пригоди. Розумієть ся, що часи лицарів давно вже були минули і Дон-Кішот тільки що осьмішив себе. Розінанте — се був дуже худий кінь, всї ребра було йому видко. Тепер на всяку погану шкапу кажуть: Розінанте.

була сліпа і тільки моя обережність і мій розум, як я поганяв свого коня, лиш се одно виратувало мене від поганих думок тих рибок-панянок. Я стиснув шкапу острогами, вона понесла ся чвалом і незабаром я побачив перед собою сьвітло сонця“.

От що оповідав мій батько. То та швигалка нагадала мені те славне оповіданє. Вона ж сама довго тримала ся в нас, у родині, зробила нам чимало важних прислуг; але здаєть ся, вже тоді, ще в горлі морського коня стала поволи наближати ся до неї смерть. Бодай я ще тілько один однїський раз покористував ся нею, як треба; я вже казав: се стало ся тоді, як завернув нею еспанську бомбу і таким чином виратував двох приятелів від шибениці. Тоді то моя швигалка цілком знищила ся, але бо вже і перед тим було їй, як кажуть, три чверти до смерти. Більша часть її полетіла враз із бомбою геть, а малий кусник, що лишив ся у мене в руці, спочиває до сьогодні на памятку у нашім родиннім архіві[1]) враз із иньшими старими памятками.

Незабаром я покинув Ґібральтар і повернув до Анґлії. А там стрінула мене пригода — здаєть ся, найдивнійша у цілім моїм житю.

Я мусів піти до одної пристани на ріці Таймс[2]), щоби вислати кораблем звідтіля

1) склад або збір старинних памяток (документів, монет то що).

2) ріка, над якою лежить Льондон.

дещо для своїх приятелів у Гамбурґу.[1]) Як покінчив, що було треба, вертав я другою дорогою до дому.

Було полудне; я страшне втомив ся, бо сонце таки дуже припікало. То так я влїз у дуло одної пушки, щоб у холодї трошки відпочати. Мене зморив сон і за хвилину я спав, як забитий. То було саме 4-го червня, на вродини анґлїйського короля, і в першій годинї того дня мали на його честь стріляти зі всїх гармат. Рано їх поналадовували, а що нїкому і на думку не прийшло, щоб хто сховав ся у пушцї, то і мене вистрілили геть-геть понад доми, на другий беріг ріки, на подвірє якогось господаря, далеко-далеко від мойого мешканя. Там я упав на велику копицю сїна, цїлком приголомшений, що й, упавши туди, розуміє̄ть ся, не пробудив ся.

Якось по трьох місяцях сїно так дуже подорожіло, що господар задумав випродати своє сїно і добре собі набити кишенї баришем. У тій копицї, де я лежав, було що найменьше 500 гарб сїна, — тому й зачали від неї. Від гамору людий, що приставляли драбини та лїзли на скирту, я збудив ся. Ще на пів у снї, не знаючи, де я і що зі мною, я хотїв було дати драла, але якось посовгнув ся, впав на долину і то припадково на самого господаря. Через те я і сам трохи потурбував ся, але господареви ще

[1]) Велике торговельне місто Нїмеччини при устю Лаби до Нїмецького (Північного) моря.

більше дістало ся. Він умер таки підо мною, бо я, не хотячи, зломив йому хребет. Мені стало зразу ніяково, але як почув, що той сваток був страшним лихварем, я заспокоїв ся. Подумайте собі тільки — той панок тримав у себе збіже та сїно так довго, доки не настала велика дорожнеча, а тоді — продавав усе з великим зиском. Тому і нагла смерть спала на нього цілком заслужено, а для людий була вона справдїшним добродійством.

Я дивував ся всїми дивами, як знов прийшов до себе. За якийсь час я цілком добре міг уже навязати свої теперішні гадки до тих, з якими перед трьома місяцями заснув.

Та ще більше здивували ся мої приятелї у Льондонї, побачивши мене живим. А кілько вони за мною допитували ся, кілько самі нашукали ся! Думали, що вже давно по менї! Яка ж була їх тепер радість, кождий відгадає!

Осьма пригода на морі.

Читачі вже певно нераз чули про подорож капітана Фіпса[1]) на північ. Хотїв, бачите, відкрити нові землї. І я був товаришем капітана Фіпса, тепер льорда Мельґрев'а у тій подорожі; навіть не офіцером

[1]) Константин Джон Фіпс (Phipps), великий анґлійський мандрівник, що 1773. р. вибрав ся на північ, відкривати нові землї. Він дібрав ся до 80° 48' північної ширини, недалеко ґрупи островів Шпіцберґен. За те дістав титул льорда Мельґрев'а (Mulgrave). Умер 1792. р. Він лишив по собі записки із своєї виправи на північ.

їхав я, але так собі як давний його приятель. Коли ми дібрали ся досить високо на північ, я взяв свій телєскоп,[1]) про який я вже згадував, описуючи свою подорож на Ґібральтар, та став оглядати предмети, що були довкола мене. Бо то вже моя звичка оглядати все, що коло мене, а особливо підчас подорожий.

Може якої пів милї від нас плила собі ледяна скала, куди висша від наших щоглів, а на однім відломі її я побачив два білі медведї, що — як я собі міркував — завзято зі собою бороли ся.

Я в мить ухопив свою рушницю і подав ся на ледівець. Аж як я був уже на вершечку, аж тодї я побачив, яка трудна та небезпечна була моя дорога. Кілько пропастий перескочив я, кілько разів падав я та підіймав ся, бо ж гора була подекуди гладка мов зеркало! Нарештї я таки зайшов так далеко, що вже міг досягнути медведів вистрілом із рушницї. Але рівночасно замітив я, що вони не бороли ся зі собою, а грали ся.

Я вже став рахувати в голові, кілько менї дадуть за шкуру з медведів — бо кожда із тих зьвірюк була що найменьше така, як добрий годований віл — і вже примірив ся та хотів вистрілити, як враз правою ногою поховзнув ся, упав стрімголов у долину і на якої пів години цїлком стратив память.

[1]) дослівно: далековид, струмент, яким можна бачити предмети, що далеко від нас.

Уявіть собі моє здивоване: як я отямив ся, побачив, як один із медведів перевернув мене на другий бік і вхопив за пряжку від моїх шкуряних штанів. Моя голова та плечі були під черевом зьвірюки, а лиш ноги виставали позад неї. Бог знає, куди б мене зьвірюка була затаскала, але я обережно витяг свій ножик, устромив його медведеви в задну ліву ногу — і раз-два відтяв йому три пальці. Медвідь випустив мене і страшенно заревів із болю. Я вхопив тоді свою рушницю, стрілив, а зьвір, як біг, так гримнув собою об землю.

Одного медведя не стало, але його рев навів на мене тисячу иньших його братів, що довкола так із пів милї лежали на леду і спали. Тепер всї збігли ся, як на команду. Менї надумувати ся не було коли. Я певне був би пожив смерти, як би в мить не прийшла була менї до голови щаслива думка.

Раз-два стягнув я із убитого медведя кожух, сам убрав ся в його шкуру, а лиш голову виставив зі шкури. І що тільки покінчив убирати ся, а вже довкола мене збігла ся ціла череда медведів.

Під кожухом ставало менї то горячо, то зимно. Але сказати правду — хитрощі вдали ся менї на причуд добре. Медведї приходили один по другім, обнюхували мене і незабаром стали, здаєть ся, мене вважати своїм братом-Бурмилом. Тільки я був дуже низький у порівнаню зі справжнїми медведями,

найменше медвежа́ було богато більше, нїж я. Незадовго вже всї медведї за рядом пообнюхували мене і були вже до мене дуже ласкаві та привітні. Я ж не в тїмя битий: став наслїдувати їх рухи тай пробував навіть перебирати уже від них і бурмотанє і рев.

Хоч як я скидав ся на медведя, та все таки я був чоловіком. Медведем стати — сказати правду — менї таки не хотїло ся, то й я став розумувати, як би то найлїпше використати ту віру, що її мали медведї до мене.

Я собі пригадав, що чув колись від якогось цирулика: що удар по хребтї зараз таки заподіває смерть. За той спосіб я поклав собі тепер взяти ся.

Я взяв знов свій ніж у руку і вбив його найбільшому медведеви у карк, таки поміж лопатки. Правда, се був занадто відважний крок, і менї зробило ся трохи якось моторошно, бо ж а нуж зьвірюка зараз не здохла б? Певно був би менї прийшов амінь. Але проба удала ся добре. Медвідь повалив ся неживий на землю, навіть не заскавулїв. А я тепер далї взяв ся за роботу і нуж вбивати всїх медведїв за рядом, одного по другім. І, хоч вони бачили, як їхнї брати падуть як солома, якось не було їм жалко, якось на мене не кидали ся. Вони видко й не додумували ся, що і з ними таке скоїть ся. А се було щастє і для них і для мене! Як вже всї неживі за покотом

лежали, менї здавало ся, що я той Самсон з біблії — що позабивав тисячі своїх ворогів.

По тім усім я вернув на корабель і забрав звідтїля добру третину залоги, щоб помогла менї постягати шкури а шинки позаносити на поклад. Ту роботу ми покінчили за кілька годин, заповнили цїлий корабель мясом та шкурами — а чого не могли вже вмістити, то повкидали у море.

Як ми вернули до дому, я зараз післав іменем капітана кілька шинок льордам адміралії [1]), кілька найвисшим скарбовим урядникам, кілька льордови мерови [2]) та радним міста Льондона, декілька торговельним товариствам, а решту роздав своїм товаришам.

З усїх сторін дякували нам люди як найсердечнїйше; міська ж рада ще з осібна відплатила ся менї за дарунок — бо просила мене, щоб я щорічно в день вибору льорда мера обідав у ратуші.

Шкуру з медведїв післав я російській цариці на кожух, для неї самої і для її прибічників. Вона подякувала менї за се власноручним листом і той лист післала до

[1]) Льорд, се титул високої шляхти в Анґлії, значить тільки, що: „пан“. Сей титул носять барони, сини воєводів, князїв, і найстарші сини ґрафів. Крім того сей титул належить ся деяким урядам: н. пр. льордами адміралії величають усїх членів морської справи (марини) та найвисших скарбових урядників.

[2]) Мер (mayor) — се титул посадника якогось міста у Анґлії та Сполучених Державах. Його вибирають зпоміж радних на один рік і за той час у його руках спочиває найвисша полїцийна влада. В Льондонї і ще в кількох містах (Деблїн, Йорк і т. д.) мер має титул льорда.

мене осібним післанцем. У листї писала менї навіть, чи я не захотїв би разом із нею царювати. Але я нїколи не був ласий на царські почести, і не приняв тої ласки від цариції. Якось дуже чемно, але таки викрутив ся від того.

Щоб мене очорнити, якісь люди пустили чутку, що капітан Фіпс не заплив у своїй подорожі так далеко на північ — хоч міг туди дібрати ся. Але я мушу обстати за ним.

Наш корабель був на зовсїм добрій дорозї, лиш що я так сильно обвантажив його медвежими шкурами та шинками, що божевіллє по просту було б пробувати плисти дальше тай то ще поміж горами леду, що безлїч їх зустрічаєш на кождому кроцї на північі. А сам капітан часто нарікав, що сам не пішов на медведів та що сам не вкрив себе славою того дня, який він звав звичайно **днем медвежих шкур**. А менї таки завидував — що й не казати. Не раз, не два і кепкував собі з моєї слави. Нераз ізза того приходило між нами до сварки, та й до нинї ми ще не помирили ся. Погадайте собі: він навіть каже, що то не є нїяка моя заслуга у тім вчинку, бо я ошукав медведів. Він — каже — був би пішов між них, не закривши ся медвежою шкурою, а зьвірюки і так були б його уважали медведем.

Але се мене нї трохи нї не болить, нї не свербить, бо як же чоловікови з гарною

поведінкою робити собі щонебудь із того, що собі там хтось щось говорить. Не варта!

Девята пригода на морі.

Ще одну морську мандрівку відбув я з Анґлії і то з капітаном Геммільтном.[1]) Ми мали думку поплисти до Східних Індий.[2])

Я взяв зі собою собаку, котрої не дав би був нікому за ніщо у сьвіті. Той пес з роду мене не зрадив. Раз якось — яких триста миль до суші, як ми собі міркували — почала моя собака чогось непокоїти ся. Я не зводив із неї ока майже цілу годину, а потім попросив капітана тай офіцирів, щоб вони подивили ся на пса, бо я міркую собі, що ми певне вже близько землї, що мій пес вітрить дичину.

На се всї розреготали ся, — але я таки не стратив довіря до свойого пса. Зачала ся суперечка: одні станули за мене, другі проти мене так, що я вкінцї заявив капітанови рішуче, що далеко більше довіряю нюхови свойого „Бриська“, ніж бистротї зору всїх моряків, що були на кораблї і рад був із ним закласти ся за 100 ґіннїй[3]) (за суму, яку мав заплатити за подорож кораблем), що за пів години мати-мемо дичину.

[1]) Геммільтн (Hammilton) — славний анґлїйський рід; сягає XIII. віку; один із них був у XVIII. в. славним подорожним.

[2]) Східні Індиї обіймають півострови Індиї перед рікою Ґанґесом і за тою рікою тай острови, що сюди належать (Цейлон і т. д.) В склад Східних Індий входять держави: Індийське Цїсарство, Сіям і т. д.

[3]) Ґінні (ґвінея) — анґлїйська монета, яка вживала ся до 1816. р. ї вартість десь так 26 корон.

Капітан, чоловік добродушний, почав знов сьміяти ся, а навіть просив лїкаря нашого корабля, щоб полапав мій живчик,[1]) чи, бувало, я не недужий. Лїкар сказав, що я цїлком здоров. По тім усїм оба вони завели зі собою розмову, більшу часть якої я цїлком виразно чув.

— У нього не всї дома — сказав капітан; — нечесно з такими закладати ся.

— Я того не сказав би,—відповів лїкар — йому зовсїм нїчого не бракує. Він покладаєть ся лиш більше на нюх своєї собаки, нїж на розум усїх офіцирів на кораблї. Та як би то вже не було, він таки програ́є. А зрештою хто там його знає, може й виграє. Закладайте ся!

— Такий заклад — говорив дальше капітан — нечесний, то правда, але я потому можу йому віддати гроші; се буде ще краще.

За цїлий той час „Брисько" стояв далї у тій самій поставі, як перше і ще більше впевнював мене, що таки моя правда. Я знов сказав капітанови, що добре було б закласти ся.

Капітан згодив ся.

В тій самій хвилинї кількох моряків, що ловили рибу у великім човнї, привязанім до заду корабля, вбили величезну рибу і принесли її на поклад. Розкраяли її і — щож? У жолудку зьвіряти найшли ми

[1]) Звичайно кажуть: пульс. Як живчик бє прискореним темпом (більш нїж 90 ударів на секунду) — то чоловік не зовсїм здоровий.

не меньше, як шість пар живісінькых куропаток. Ті бідні пташатка були там уже здавна; одна куропатка сиділа вже на пятьох яйцях і одно маленьке уже навіть виклюнуло ся із яйця а одно таки вилїзло в ту саму хвилину, як ми розкраяли рибу.

Сю молоду пташку витягнули ми разом із маленькими котятами, що кілька хвилин перед тим прийшли на сьвіт. Стара кітка привикла до малої куропатки, як до своїх котят. Вона все дуже журила ся і непокоїла ся, коли пташка бувало за далеко відлетить, і зараз бігла за нею. Між куропатками було і чотири курки; одна з них за цїлу дорогу квочила та висїдала молоді так, що ми цїлий час на столї капітана мали курятину.

За се бідний „Брисько“ діставав від мене за тих сто ґінній, що я завдяки йому виграв, кісточки з курий, а деколи навіть і цїла курка йому дістала ся.

Десята пригода на морі.

Друга подорож на місяць.

Я вже оповідав раз про свою невеличку подорож на місяць, як то я драпав ся туди за срібною сокирою. Потому я бував там ще не раз. Але так тяжко вже не було добирати ся туди.

Мене завсїди кортїло докладно пізнати, все, що є на місяцї, а що я чоловік добрий, то хочу й своїм цікавим читачам дещо

розповісти з того, що я там бачив і чув. А може я чого не докажу, то нехай читачі вже вибачать; бачите, у мене деколи память не дописує.

Один мій далекий свояк вбив собі в голову, що десь на сьвіті конечно мусять жити такі люди, що своєю величиною дорівнюють тому народови, який відкрив Ґуллївер у царстві Великанів.[1]) Він поклав собі таки найти такий край і просив мене, щоб я пішов із ним шукати тої країни.

Я ніколи не вірив Ґуллїверови, що на сьвіті є край Великанів, так як не вірив ніколи у Ельдорадо.[2]) Але що свояк записав мені цілий свій маєток, то не було иньшої ради, як таки пустити ся з ним у дорогу.

Ми прибули щасливо на Тихий Океан. По дорозі нам не стало ся нічого цікавого, то й нема про що оповідати. Тільки якісь летючі риби побачили ми; вони танцювали

[1]) „Мандрівки Ґуллївера", — се твір анґлійського письменника Джонатана Свіфта. В нїм висьміває письменник установи рідного краю та погляди своїх земляків. Цїлий твір дїлить ся на чотири части: подорож до Лїліпутів, малесеньких на палець людий, до Великанів (край Бробдіґнаґ), у третій части висьміває таких учених, що за своїми книжками не знають божого сьвіта, а в четвертій мандрує Ґуллївер до краю, де конї панують, а люди їм служать. Всї ті мадрівки, поперероблювані для молодежи, є дуже приманливою книжкою для дїтий.

[2]) Ельдорадо — еспанське слово (el dorado) = золота людина. Колись тим словом означали країну у південній Америцї, де нїби то мало бути безліч золота та самоцьвітів. Розумієть ся, що такої країни не було, а казка про неї розійшла ся під впливом оповідань червоношкурих Індиян. Тепер розуміють під словом „ельдорадо" ще й країну щастя.

у повітрі козачка, скакали цапка тай робили иньші дурниці.

Вісімнацятого дня, як ми вже минули острів Отагеіті,[1]) буря піднесла наш корабель що найменче яких тисячу миль від зеркала моря[2]) у воздухи і довший час тримала нас у тій висоті.

Нараз звіяв ся иньший вітер, вдарив об вітрила нашого корабля і корабель із нечуваною скорістю став гнати наперед.

Вже шість тижнів літали ми посеред хмар і наконець добили ся до просторої країни, щось ніби до якого острова, що цілий вилискував ся. Ми причалили до вигідної пристани, висіли на беріг і найшли на ньому людські оселї. Під собою бачили ми якусь иньшу землю із містами, садами, горами, ріками, озерали і т. п.; а був се, як ми догадували ся той сьвіт, що ми його сàме покинули.

На Місяці — бо той острів, що вилискував ся, то був сàме місяць — побачили ми якісь великі животини, що їздили на триголових супах. Щоби читач уявив собі, як великі були ті птахи, то мушу сказати, що від одного кінця крила до другого було шість разів так за далеко, як від од-

[1]) Острів Отагеіті або Тагіті на Тихім Океанї між Австралією а Південною Америкою лежить між 17° 13' а 17° 53' південної ширини, а поміж 149° 6' а 149° 38' західної довготи — належить до Франциї. Має около 10.000 мешканців; вони протестанти.

[2]) Від зеркала моря рахує ся загалом підвисшенє землї.

Буря піднесла наш корабель що найменьше яких тисячу миль від зеркала моря у возду́хи і довший час тримала нас у тій висоті. (Стор. 98.)

ного кінця найдовшої линви на нашім кораблї до другого. Як ми, мешканці Землї, їздимо на конях, так мешканці Місяця лїтають на тих птицях.

Король Місяця вів са̀ме тоді війну зі Сонцем. Він попросив мене, щоби я став у нього на службу за офіцира. Але я якось випросив ся від сеї почести.

На Місяці все незвичайно велике. Звичайна муха, на приклад, буде така, як у нас добра вівця. Найлїпша зброя, якої вживають мешканці Місяця у війнї, се ре́дька. Нею кидають як списами. Кажуть, що як редька кого влучить, то зараз гине. Щити у мешканців Місяця з грибів, а як мине час редьки, то замість неї вживають шпараґових бил.

Я бачив на Місяці кількох мешканців Квочки. У них велика купецька жилка, тому вони тягають ся з одної зьвізди на другу, з одної планети на другу. У тих дивних людий обличє як у великих собак, очі стоять по обох боках кінчика носа, або краще сказати по обох боках долїшньої части носа. Вій не мають, але, як сплять, то прикривають очі язиком. А так, то вони високі на яких двацять стіп.[1])

На Місяці нема одного чоловіка, щоб мав на зріст меньше, нїж трицять шість стіп. І якось трохи дивно вони називають ся: не „людьми“ а „к у х а р я м и“, бо так, як ми, прилагоджують собі страву на вогнї.

[1]) стопа = 304 mm в Анґлїї, 316 mm в Австро-Угорщинї.

Але і їда не забирає їм богато часу. Їдять раз на місяць. Їм досить розкрити маленькі дверцята під лівим ребром, укинути всю їду нараз до жолудка — і вже наїв ся. Потім замикають дверцятка назад, і знов мають спокій на цілий місяць. Таким чином на рік їдять вони всего 12 разів. На Землї не один чоловік на таке згодив ся б, хиба що вже хто дуже вибагливий у їдї, або що дуже любить бенькети! Такий певне не рад би мати на Землї такі порядки, як на Місяцї.

Як хто на Місяцї постарієть ся, то не вмирає, але розпливаєть ся у воздухах і димидїє.

На руцї у „кухарів“ тільки один палець, яким можуть робити все, так само, або може ще краще, як ми, що у нас їх аж пять. Голова їх під правим рамям. Як часом вибирають ся в дорогу або йдуть куди на роботу, а мусять спішити ся, то лишають звичайно голову дома, бо й так, як їм коли треба питати ся в голови ради, то й без того можуть питати ся, навіть як би їхня голова була від них страх далеко.

На Місяцї є і шляхта й мужики. І як шляхтичеви забагнеть ся знати, що дїєть ся поміж простим народом, то йому не треба йти аж між мужиків. Він лишаєть ся дома, тоб-то тїло його лишаєть ся дома, а до мужиків іде лиш сама голова; всунеть ся між народ „i n c o g n i t o“,[1]) вислухає все, а тодї

[1]) так, що другі не пізнають.

свому панови може вже розповісти, як і що між мужиками робить ся.

Зерна з винограду на Місяці зовсім подібні до нашого граду. Я певний, що, як буря на Місяці позбиває винні ягоди із галузок, вони спадають на нашу землю градом.

Я гадаю собі, що се, що я тепер там побачив, вже давно знали деякі торговці вином. Бодай мені нераз доводило ся пити вино, роблене, здаєть ся, зі зерен граду, бо то вино мало цілком такий самий смак, як вино на Місяці.

От бачите, я був би забув сказати ще про одну дуже важну річ. На Місяці не побачиш цікого, щоб коли двигав на плечах клунки. Там ту службу робить живіт. Туди впихають, що треба нести. А живіт відчиняють і замикають так, як жолудок. У животі нема ні кишок, ні печінки, ні ніяких иньших тельбухів.

Очі можуть собі виймати, як хочуть і коли хочуть, і вкладати їх назад у ямки. Але очима бачать цілком добре, чи вони в них у голові, чи як поставлять їх на руку. Як котрий загубить око, або збавить його, то може собі позичити або навіть купити иньше, і бачить ним так само, як би своїм власним. Тому то на Місяці всюди зустрінеш „кухарів“, що торгують очима. Сі торговці дуже добре заробляють, бо мода на очі дуже часто зміняєть ся: раз у моді

голубі очі, другий раз чорні, то знов зелені, або сиваві.

Правда, що то все якесь дивне та чудне́, а то і неймовірне. Ну, але хто хоч трохи не вірить, то моя рада така: нехай сам поїде на Місяць, а переконаєть ся, що я все розказував по правдї, що так правдиво як я, не оповідав ще нї один подорожний на сьвітї.

Подорож сьвітами тай иньші незвичайні пригоди.

Я читав у свойому житю богато про Сицилію, тому все збирала мене охота подати ся туди і оглянути власними очима гору Етну.[1])

У тій подорожі не приключило ся менї нїчого незвичайного. Я кажу виразно: менї, бо хто иньший певно вважав би кожду дрібницю, що менї попала ся, Бог зна чим, — але я про се не говорю, не хочу мучити добрих людий.

Одного дня, ранесенько, пустив ся я в дорогу з хатини, що стояла у самого підніжя гори Етни. Я тодї поклав собі докладно розпізнати і розслїдити сю вульканічну гору, навіть як би менї прийшло ся при тім пожити смерти. За три годинї дістав ся я з великим трудом на шпиль. А тодї вже від трьох тижнїв чути було якийсь гук, що доходив десь ізпід землї.

[1]) Вулькан на Сицилії. А вулькан то така гора, що викидає зі себе через отвір (кратер) горівку́ масу з камінями.

Як виглядає ся гора в такім часї, то се вже нераз люди описували. Ну, а я якось не вірю тим описам, бо-ж нїхто не був ще в серединї і нїхто не знає, як і що там воно робить ся. То таки краще по моїй думцї не тратити часу на описи!

Я обійшов три рази кратер, що виглядає як величезна лїйка, і як зміркував, що з самого кратеру ще менї нїчого не прийде, я рішив ся скочити до середини вулькану.

Я скочив і нараз найшов ся у страх горячій парнї. Моє нещасне грішне тїло пообтовкало сильно камінє і попекло розжарене, аж червоне, вуглє, котре раз-по-раз вибухало із вулькану.

І хоч сила, з якою вилїтало вуглє, була дуже велика, то моє тїло було таки куди тяжше, і я таки незадовго дібрав ся на дно вулькану.

Тут я відразу почув страшний галас, крик, свист, гук та шум. Я витріщив добре очі і побачив себе в товаристві Вулькана [1]) і його Кикльопів.

Тї панки — я нїколи не вірив, що вони є на сьвітї — вже від трьох тижнїв сварили ся

[1]) Вулькан — латинський і грецький божок-коваль. Оповідали, щоб він побудував богам на Олїмпі палати. Сам він мав у вульканах — от н. пр. в Етнї кузню, а помагали йому робити Кикльопи, люди-великани із одним оком посеред чола. Казали, що Зевес (Юпітер) розгнївав ся раз на нього і кинув ним з Олїмпу. Тодї Вулькан зломив собі ногу і з того часу штигулькав.

зі собою за те, який має бути між ними лад, хто кого має слухати ся, і тому там у підземеллю запанувала така метушня та заверюха. Як я тільки появив ся під землею, зараз усе втихло. В цілім товаристві запанувала згода. Вулькан поштигулькав зараз до своєї шафи, виніс звідтіля кілька плястрів якоїсь масти, приклав менї те все власною рукою на рани і за кілька хвилин ран як би й не було. Опісля поставив перед мене дещо на прохолоду: фляшку нектару [1]) і иньших дорогих вин, що їх пють тільки боги та богинї.

Як я трохи підкріпив ся, Вулькан описав менї дуже докладно гору Етну. Казав, що ся гора то тільки купа попелу, що вилїтає з її комина, що він часто мусить карати своїх людий, що як попаде у гнів, то кидає на них розжареним вуглем, а вони дуже зручно відбивають його від себе і викидають вуглє на землю.

— Ми сваримо ся — казав він далї — нераз і по кілька місяців, і через те у нас счиняють ся ворохобнї, які ви, люди, називаєте вибухами. Гора Везувій [2]) також моя робітня. До неї треба йти яких триста

[1]) Нектар — се напиток грецьких божків. Той напиток запевняв божкам безсмертність. Тепер кажемо на кождий добрий напиток „нектар“. В Анґлії звуть іще нектаром вино із дуже добрих яблок.

[2]) Вулькан у Італії недалеко міста Наполї. Сей вулькан засипав 79 р. по Хр. три міста, які тепер розкопали; із тих розкопів можна докладно пізнати, як колись жили Римляни.

миль попід море. А як ми тут сваримо ся, то й на Везувії вибухає.

Я задержав ся кілька днів у підземеллю, і мені ні трохи там не сприкрило ся. Я з великою цікавістю приглядав ся тому, як живе-проживає Вулькан та його підданці. Хоч яка велика спека під землею, то я почав таки поволи привикати до неї і почувати себе, як дома.

Тай Вулькан відносив ся до мене з пошаною і гостив мене як найкраще. Але сàме се вивисшуванє наробило мені богато ворогів. Підданці Вулькана стали мені завидувати мойого становища у підземеллю і поклали собі наклепати на мене як найпоганійше перед Вульканом.

І таки доказали свого. Вулькан перестав зі мною говорити. Навіть не хотів, щоби я виправдав ся перед ним із того, що вороги на мене набрехали і одного ранку, без слова взяв мене за рамя, завів до одної кімнати, якої я ще ніколи не бачив, вхопив за плече, посунув аж над якусь гейби пропасть і сказав:

— Невдячний смертнику, гайда назад на сьвіт, звідки прийшов!

І кинув мене у безодню.

Я падав та падав і то чим раз скорше та скорше — а нарешті цілком стратив притомність. Кілько я вже там летів, не знаю; досить, що нарешті отямив ся серед величезного моря, осьвіченого промінями сонця.

Я вже з дитини умів чудово пливати, знав усякі штучки. То й не диво, що незадовго відітхнув серед води, а теперішнє становище здало ся менї раєм супроти того пекла у підземеллю. Я став розглядати ся на всї боки, але, як далеко та широко, не бачив нїчогісїнького, як тільки воду та воду... І підсонє, в якім я са̀ме плив, цїлком було инакше, як у кузнї Вулькана.

Нараз побачив я на о̀видї щось таке, нїби яка величезна скала, що досить скоренько сунула са̀ме на мене.

Незабаром я побачив, що се була пливуча ледяна гора. Я дібрав ся до неї і поволеньки-поволеньки видрапав ся на самий вершок. Та що з того? І з вершка не видко було нї слїду якої землї. Аж десь перед вечером побачив я перед собою корабель, що їхав просто на мене.

Я почав кричати зі всїх сил, і менї відгукнули по голяндськи. Я скочив у море, приплив до корабля і моряки витягнули мене на поклад.

Я хотїв знати, де я. Менї відповіли, що на Тихім Океанї, який Нїмцї звуть із давна Полуднєвим морем.

Тепер я знаю вже все, як і що: з гори Етни я впав через осередок землї до Тихого Океану. То дорога далеко коротша, нїж як би хотїв їхати довкола сьвіта. Ще нїхто крім мене не відбував сеї дороги, а і я, як менї доведеть ся перебувати її

вдруге, все огляну вже докладнійше, ніж тепер. Менї дали дещо попоїсти, і я пішов спати.

Але Голяндцї дуже простакуватий нарід. Про свою мандрівку оповідав я офіцирам так само просто і щиро, як я ось тут її оповідаю. Але деякі з них, — передусїм капітан — дивували ся всїм дивом, неначе би то й не дуже вірили, що правда те, що я кажу. Що менї було робити? Вони-ж як приятелї взяли мене на свій корабель, я жив, так би сказати, з їх ласки; треба було терпіти та нишком зносити образу.

Я їх питав ся, куди їм дорога. Вони менї відповіли, що їдуть відкривати нові землї і коли моє оповіданє правдиве, то вже їм нїчого далї й їхати!

Ми були тепер саме на тїй дорозї, яку зробив капітан Кук;[1]) другого ранку вїхали до Ботанїчного [2]) заливу. Там анґлїйське правительство повинно висилати не злочинцїв за кару, але заслужених людий, що-б їх якось нагородити. Бо дуже щедро по-

[1]) Джемс Кук (James Cook) славний мандрівець XVIII в. Він вибрав ся шукати нових земель на південнім Ледовім океанї (1772. р.) і дібрав ся аж до 71° 11' південної ширини. Задля великих мас леду не міг дістати ся далї і вернув до Анґлїї, де сам король заняв ся його долею. В 1776. р. подав ся він удруге на південь, але серед суперечки його моряків із мешканцями одного острова пожив смерти 1779. р.

[2]) Ботанїчний (Botany) залив у південній Австралїї, на південь від найбільшого австральського міста Сіднї (Sidney). Сей залив відкрив 1776 р. Кук, а назвав його Ботанїчним, бо його товариші познаходили на його берегах богато цїкавих ростин. Недалеко сього заливу є кольонїя, що називаєть ся Botany. Із неї йде до Сіднї трамвай. Туди довший час анґлїйське правительство висилало злочинцїв за кару. Тепер вже їх не висилають до тої кольонїї — а куди инде.

розсипала там природа по сїй землї свої найкращі дари.

Ми задержали ся тут всего три днї. Четвертого дня, як ми тільки відчалили від берега, звіяла ся страшенна буря, що за кілька годин понищила всї наші вітрила, порозбивала всї щогли на кусники, збила скринку на компас, тай сам компас розлетів ся на дрібні каральчики. Хто був коли на морі, той знає, як тяжко та гірко становить ся на серцї, коли дивиш ся на такі втрати... Що нам тепер було робити : нї в кут нї в двері...

Вкінцї буря ущухла, але все ще віяв сильний вітер. Три місяцї плили ми та плили, і уплили таки добрий шмат дороги. Аж одного дня замітили ми довкола себе нї з сього, нї з того дивну зміну : нам самим стало якось так легко тай весело, до нас зачав доходити якийсь дуже милий запах, а й краска моря була вже инакша : не зелена а біла.

Зараз потім ми побачили землю і покермували корабель до пристани. Пристань була дуже глибока і простора, та й не водою розлила ся вона, а дуже смачним молоком.

Ми висїли. Весь острів був зі сира. Ми би може бути й не знали, що се сир, але припадок навів нас на се.

На кораблї був моряк, що чув велику відразу до сира. Як тільки вийшов із корабля, зараз зімлїв, а коли прийшов до себе, просив, щоби забрати зпід його ніг сир. Тодї ми приглянули ся докладнїйше.

і доконали ся, що таки його правда: острів був зі сира.

Тим сиром жили по найбільшій части і тамошні мешканці. І дивне-диво: що хто за дня забрав для себе на їду, те завсїди в ночі відростало на ново. Там же на острові побачили ми велику скількість винної лози з гарними китягами. Як їх було потиснути, зараз витїкало із них молоко.

Мешканції острова прості, як сьвічка і дуже гарні. Звичайно кождий із них вріс на девять стіп, мав три нозї, одно рамя, а дорослому виростав із чола ріг, котрим рухав так зручно, як руками. А по пристани з молока бігали на перегони, ходили собі туди, не поринаючи, і так безпечно, як от ми ходимо по лузї.

На сїм острові зі сира росло дуже богато жита з таким колосєм, гейби гриби. У колосю лежав бохонцями хлїб, цїлком готовий, хоч відразу кусай тай їдж!

За той час, як ми блукали по острові, відкрили ми сїм молочних рік, в яких плило молоко, а дві річки розлили ся вином замість води.

Шіснацятої днини прийшли ми на другий беріг острова. Тут найшли ми добрий простір зеленого сира, що то за ним смакуни так дуже рвуть ся. Але замість хлїба росли на нїм що найкрасші овочеві дерева: бросквинї, априкози і богато иньших таких, що ми їх навіть і не знали.

На тих деревах, таки дуже великих, бачили ми безліч пташачих гнїзд. Між

иньшими впало нам у око гнїздо птаха-білогруда, що у обводї був так за великий, як дах на церкві сьв. Павла[1]) в Льондонї. Гнїздо було штудерно сплетене із величезних дерев; у нїм було — щоби не переборщити — бодай пятьсот яєць, а кожде яйце було таке за велике, як оксгофт.[2]) В яйцях ми могли не тільки бачити молоді білогрудки, але й виразно чули, як вони піворять.

Як із великим трудом отворили ми одно таке яйце, то з нього вилїзло молоденьке неоперене пташенятко, завбільшки двацяти дорослих супів.

Ми пустили молоденьке пташа на волю, а в туж мить спустила ся з гори самиця, пірвала одним кігтем нашого капітана, пiдлетїла з ним з милю у воздухи, ударила його сильно крилами і кинула ним у море.

Всї Голяндцї пливають як щурі. То й капітан приплив незабаром до нас і ми направили ся до корабля.

Але ми подали ся туди не давною дорогою а иньшою, і ще повідкривали богато-богато зовсїм нових і дивних річий. Між иньшим застрілили ми там два дикі буйволи, що мали тільки по одному рогови межи очима. Опісля нам жаль стало того вчинку, бо ми довідали ся, що та-

[1]) Найславнїйша церква у Льондонї, 152 m довга а 36 m широка. Головна нава має 76 m довжини, а головна баня доходить 111 m висоти.

[2]) Оксгофт — давна міра на горівку та вино, мала яких 210 до 239 лїтрів (у Прусиї 206, у Росиї 221).

мошні мешканці присвоюють тих буйволів і потім їздять ними та возять всяку всячину, так як ми кіньми. Мясо з них, кажуть, дуже смачне, але для того, хто живе лише молоком та сиром, воно зовсїм непотрібне.

Так за два днї дороги до нашого корабля ми побачили троє людий, повішених на високих деревах. Я рад був знати, за що їх постигла така дуже велика кара і довідав ся, що ті люди були по чужих краях і що, як повернули до дому, богато понабріхували перед приятелями: описували їм місця, яких зовсїм не бачили і оповідали такі пригоди, яких нїколи не зазнали.

Я похвалив сю кару, бож се обовязок кождого подорожного, нї на крок не відступати від правди. Сього я сам все сильно придержував ся.

Як ми лише прибули до корабля, зараз підняли якір і відчалили від сеї дивної країни зі сира.

Всї дерева на березї, великі і високі, у такт схилили двічі перед нами свої корони, а потім піднесли їх і стояли далї, як перед тим стояли.

І знов поплили ми сьвітами. Куди нас носило, не знаємо, бо компаса у нас не було. Вкінцї приплили ми на якесь море, цїлком чорне. Ми покушали нїби-то-води з того моря і що? Ми пізнали, що се найлїпше вино. Тепер треба було добре дивити ся, щоби моряки, не дай Боже, тут не

порозпивали ся. На кораблї настав рух. Усї тїшили ся та радували ся.

Але недовго тревала наша радість. За годину, чи за дві нас окружили кити і иньші непомірно великі зьвірюки. Одна із них була така велика, що величини її ми не могли доглянути всїма далековидами, які у нас тільки були. На лихо побачили ми сю почвару добре аж тодї, як уже підпливли близько до неї. Нараз зьвірюка роззявила свою пащу, озброєну великанськими зубами, і вхопила наш корабель разом зі щоглами та вітрилами. Якийсь час сидїли ми у пащі, а потім почвара набрала так богато води, що по нїй наш корабель проплив почварі через горло аж до жолудка.

Тут ми мали спокій. Нам здавало ся, що корабель на якорі, або що на морі повна тишина. Правда — в серединї було трохи душно, невигідно — але що-ж було робити?

Там же найшли ми якори, линви, байдаки, човна і силу кораблїв, навантажених і порожних. Все се почвара колись проковтнула. Все треба було робити при смолоскипах, бо-ж ми не мали над собою нї сонця, нї місяця, нї зьвізд.

Звичайно двічі на день ми випливали над воду і двічі спадали на дно. Коли почвара пила воду, то був знак, що ми над водою, а як жолудок її був порожний, то ми були на днї. Так як ми обраху-

вали, зьвірюка втягала в себе далеко більше води, ніж її набереть ся в Женевськім озері [1]) — а треба знати, що воно має трицять миль у обводі.

Другої днини нашої неволї в тій країнї темноти я зважив ся тоді, як ми були на днї, піти разом із капітаном і деякими офіцирами на розвідки по череві кита. Ми позабирали смолоскипи і незадовго найшли там яких десять тисяч людий усяких народностий. Вони са̀ме збирали ся на раду, як би то добити ся свободи. Дехто з них проживав у шлунку зьвірюки уже богато-богато лїт. В сам раз, коли голова зборів хотів розяснити зібраним, на що ми зібрали ся, наша клята почвара дістала спрагу і почала пити. Вода впливала так скоро, що ми мусїли як стій утїкати на кораблї, бо инакше були-б усї потопили ся. Ще щастє, що майже всї з нас уміли пливати.

За кілька годин нам стало вільнїйше. Скоро жолудок зьвіряти випорожнив ся, ми зібрали ся знов. Мене вибрали головою зборів і я подав таку раду: збити дві найбільші щогли і, як почвара отворить пащу, вбити їй обі щогли поміж горішню і долїшню щоку, щоб не змогла пащі замкнути.

Всї на сю раду згодили ся. До роботи мала стати цїла сотка сильних як мур людий.

Нам пощастило. Ми були са̀ме готові з роботою, як почварі захотїло ся зївнути.

[1]) у Швайцариї.

Не гаючи ся, ми з цїлою силою вперли їй збиту щоглу до пащі. Оден конець щогли продер ся крізь язик і опинив ся на долїшнїй щоцї, а другий на горішнім піднебіню. Тепер уже зьвірюка нїяк не

Я вхопив медведя за передню лабу і стиснув її на повитанє так сердечно, що медвідь почав із болю вити. (Стор. 117.)

могла замкнути пащі, бо щогла була міцна, розбити її не так було легко.

Зараз усе почало в жолудку пливати. Тодї ми обсадили кілька човнів людьми і так виплили на божий сьвіт. Як нам було на серцї, як по чотирнацяти днях неволї

побачили денне сьвітло, про се нема що й говорити. Ми як на сьвіт народили ся! На волї зложили ми фльоту, що в нїй було яких трицять пять кораблїв.

Наша щогла лишила ся у пащі почвари, щоби иньших оберігати перед страшним нещастєм, щоб і вони не попали ся ненароком у ту країну вічної ночі, у ту бездонну пропасть.

Тепер треба нам було передусім знати, де ми тепер, в якій части сьвіта. Зразу нам не йшло, ми не могли нїяк зміркувати, де ми. Та нарештї я таки дійшов до того, що ми на Каспійськім морі.

Дивно нам стало, дуже дивно, як ми сюди могли попасти, бо докола сього моря земля. Але оден мешканець Сирного острова, якого я взяв із собою, вияснив нам се все дуже розумно. По його думцї нас перенесла сюди почвара, в жолудку котрої ми так довго пробували, якимсь підземним ходом. Як воно вже там було, не знати; досить, що ми вже були, Богу дякувати, на Каспійськім морі. Тепер треба було подумати, щоби звідси чим скорше видістати ся на беріг.

Я перший станув на землї. Та ледви я діткнув ся ногою суходолу, прискочив до мене грубезний медвідь.

— Еге, — подумав я — в сам час приходиш!

Я вхопив його рукою за передню лабу і стиснув її на повитанє так сердечно, що

медвідь почав із болю страшне вити. Однак се не зробило на мене ніякого враженя і я держав Бурмила у своїй руці так довго, доки він не минув ся. Через сей вчинок я здобув у всїх медведів таку пошану, що нїодин не важив ся станути менї в дорозї.

Я поїхав до Петербурга. Там дістав від одного давного приятеля дарунок; дуже дорогу мисливу собаку. Той пес був нащадком тої славної суки, що то раз, як я вже оповідав, у погонї за заяцем породила молоді. На жаль незабаром потім один незручний стрілець убив се зьвіря; замість до диких курок стрілив до пса, і пропав пес, як у воді камінь. На памятку по собацї я дав собі зробити із її шкури камізельку. Не стало собаки, то камізелька з її шкури робить менї ту саму службу: вислїджує на ловах дичину.

Як підійду коли так близько, що можна стріляти, від моєї камізельки відскакує ґудзик і паде саме в те місце, де дикий зьвір спинив ся. А що курок у мене все відсунений і що з мене дуже добрий стрілець, то ніщо ніколи не скриєть ся перед моєю рукою.

У мене лишило ся всего ще тільки три ґудзики. Але як настане пора полювати, я скажу тодї попришивати до своєї камізельки зо два нові ряди ґудзиків.

РЕДАКТОР: ВАСИЛЬ СІМОВИЧ.

Ціна 1 Кор.